Бүхы ороннуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯТ-МОНГОЛОЙ ҮНЭН

ВКП(б)-эйн Б.-М. Обкомой ба БМАССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй орган

1940 оной апрелиин 4
четверг
№ 78 (3079)

Сэн 10 мүнгэ.

СССР-эй Верховно Соведэй VI Сесси дээрэ „Советскэ правительствын гадаадын политика" тухайда СССР-эй Совнаркомой түрүүлэгшэ ба гадаада хэрэгүүдэй Нарком нүхэр В. М. Молотовай хэһэн докладтай дашарамдуулан, манай республикын бүхы предприятинуудта, учреждениинүүдтэ, колхозуудта, совхозуудта, МТС-үүдтэ, һургуулинуудта олон мянган хүнүүдэй хабаадалгатай митингнүүд болобо. Түс митингнүүд дээрэ ажалшад болбол Советскэ правительствын гадаадын политикые нэгэн һаналаар һайшааһан ба Советскэ эхэ оронойгоо, илагдашагүй Улаан Армиингаа хүсэ шадалые улам бүхэжүүлхын түлөө бүри эршэмтэйгээр хүдэлмэрилхэбди гэһэн резолюцинуудые нэгэндүүгээр батаалан абабад.

СССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи зарлалгын VI Сесси

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ГАДААДА ПОЛИТИКА ТУХАЙ

ССР Союзай Верховно Соведэй 1940 оной мартын 29-нэй үдэрэй заседани дээрэ

Арадай Комиссарнарай Соведэй түрүүлэгшэ ба гадаада хэрэгүүдэй Арадай Комиссар нүх. В. М. Молотовай доклад

Нүхэд депутадууд!

Верховно Соведэй һүүлшын сессиһээ хойшо 5 һара үнгэрөө. ...богонихон сагай торшо соо, уласхоорондын харилсаануудай ...холтодо түрүүшын зэлжээнэй удхашанартай событинууд болоо. ...нтэй хамта, манай гадаадын политикэдэ хабаадаха асуудалнуудые ...рховно Соведэй энэ Сесси дээрэ хаража үзэхэ шухала байна.

Уласхоорондын байдалда болоһон һүүлэй событинуудые, түб... түрүүндэ, үнгэрэгшэ жэлэй намар центральна Европодо ...хэгдэһэн дайнһаа эхилэн хараха шухала байна. Англо-Фран...узска блогой ба Германиин хоорондохи дайн үргэлжэлһөөр бай... мүнөө хүртэр ехэ тулалдаанууд болоогүй, хэрэгтэнь, гол ...об, далай дээрэхи, мүн агаардахи зарим хэды тулалдаануудаар ...рагдаһан байна. Гэбэшье, мир байгуулхые хүсэжэ, үшөө үнгэ... жэлэй эсэстэ Германиин хүсэһэн эрмэлзэлгэнь Англиин ба Францин правительствонуудаар буруушаагдаһан ба тиигээд дайниие ...гэдхэн дэлгэрүүлгэдэ бэлэдхэл хэдэа хоёр талаһаа улам бүри ...гдэһаниинь элитэ.

һүүлэй үе соо, 80 миллион хүртэр немецүүдые бүридүүлэн ...хэжэ, мүн хэдэн хүршэ гүрэнүүдээ өөрынгөө господство доро ...һан ба военно талаараа ниилээд хүсэжэһэн Германи болбол, ...опродохи главна империалистическэ державануудай — Англи ба Францин аюулта конкурентнь болоһон байна. Тиимэһээ, тэдэнэр болбол Польшодо найдуулһан уялгануудаа дүүргэхэ гэһэн хэбэртэйгээр, Германида эсэргүү дайе соносхоһон байнад. Мүнөө эдэ державануудай правительствонуудай бодото зорилгонуудань хэдээ, һандаһан үеэһэн Польшые гү, али Чехословакиие хамгаалгын интересүүдһээ алитухай холо байнаб гэжэ илангаяа элин харагдана. Эдэнь юунһээ харагданаб гэхэдэ, Англи ба Францин правительствонууд хэдээ, энэ дайгаар Германиие бутасохилго ба таһалан хубаалга болбол бидэнэй зорилго болоно гэжэ соносхоо, тиигэбэшье ...зорилгонуудань „демократическэ" оронуудые ба бага оронуудай „эрхэнүүдые" хамгаалха лозунгнуудаар, арад массаһаа үшөө ...лгдаһаар байна..

Энэ империалистическэ политикые Германида эсэргүү ябуулгадань Англи ба Францин туһамаршань болохые Советскэ Союзай хүсэдэггүй байһан ушарһаань, Советскэ Союз тушаа тэдэнэй позициин харша байлга болбол, социалистическэ гүрэндэ эсэргүү империалистнуудай харша политикын ангиин үндэһэнүүдынь алитухай гүнзэгы байнаб гэжэ элеэр гэршэлэн, үшөө бүри хурсадаба. Англо-французска империалистнууд болбол Финляндиһаа гадна, мүн Скандинавска оронуудые — Швеци ба Норвегиие өөрынгөө зорилгодо хэрэглэн, Финляндида эхилһэн дайниие СССР-тэ эсэргүү дайнай гол пункт болгохоор бэлэн байгаа.

Европодо улам үргэдэжэ байгаа дайн тушаа Советскэ Союзай хандалгань элэ. Мирные дуралалгаар нэбтэрһэн, СССР-эй гадаада политика болбол мүн эндэ хүсэд тодорхойгоор демонстрацилагдаһан байна. Советскэ Союз болбол нейтралитедэй позицида байһанаа тэрэ дары мэдүүлһэн ба үнгэрһэн сагай торшо соо энэ политикые хазайралтагүйгөөр бэелүүлһэн байна.

Советскэ Союзай ба Германиин хоорондын харилсаануудта болоһон һайн тээшээ эрид эрьелтэ хадаа, үнгэрэгшэ жэлэй августда баталагдаһан, добтолсохогүйн тухай договор соо харагдаһан байна. Эдэ шэнэнүүд, советско-германска һайн харилсаанууд болбол урдын Польшодохи событинуудтай холбоотой опыт дээрэ шалгагдаһан ба өөрынгөө бата бэхиие хүсэд харуулһан байна. Үшөө тиихэдэ, үнгэрэгшэ жэлэй намар хараалагдаһан, экономическэ харилсаануудай хүгжэлтэ болбол августовска (1939 он), удаань февральска (1940 он) худалдаанай хэлсээнүүд соо тодорхойгоор харагдаһан байна. Германи ба СССР хоорондын товарооборот болбол алишье талын ажахын ашагтуһын үндэһэ һуури дээрэ дээшэлжэ эхилһэн ба тэрэниие саашадань хүгжүүлхэ үндэһэ баримтанууд бии байна.

Англитай ба Францитай харилсадаг манай харилсаанууд ...гоор хубилаа. Дэлхэйн гегемониин түлөө ба Германида эсэргүү англо-французска империалистнуудай тэмсэлдэнь ...зэбсэг болохые Советскэ Союзай хүсөөгүй ушарһаань, тэдэнэй политика хадаа манай орон тушаа гүнзэгы харша байһыень элхэн бүридөө үзэхэ зэргэтэй болоһон байгаабди. Хэрэг хадаа Финляндска асуудалда бүри гүнзэгы болоо, энээн тухайда хойно хэлэхэб. Мүн, французска ба английска политика хадаа СССР-тэ харша байһыень харуулһан бусад фактнууд һүүлэй һаранuудта үсөөн бэшэ байгаа.

Французска засагууд болбол хоёр һарын саад тээ Париждахи манай торгпредстводо полицейскэ добтолго хэхэһээ архим юумэ олоогүй байһыень заахада хүрэхэ байна. Торгпредстводо хэгдэһэн нэгжүүл болбол, хэды хуурмаг шалтаг бэдэрһэншье һаань, ямаршье результадуудые үгөөгүй. Энэ хадаа түс зүтар хэрэгэй инициаторнуудые лэ эшүүритэ гутамшаг байдалда хүргэһэн ба манай оронгдо харша энэ акт хэхээр ямаршье реальна шалтагууд байгаагүй гэжэ харуулһан байна. Франциидахи манай бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ нүхэр Сурицые тэдэргэнь дуудажа бусаалгатай холбоотой хэрэгэй ушарбайдалһаа харахада, Французска правительство болбол Советскэ Союз тушаа дурагүй байһанаа тэмдэглэхын тула искусственнэ шалтагуудые бэдэрнэ. Советскэ Союз болбол хоёр оронуудай хоорондын харилсаануудта Францһаа үлүү интересованно бэшэ гэжэ али байхынь тула, Франциидахи полпредэй постһоо нүхэр Сурицые дуудан асарһан байнабди.

Америкэһээ ба Китадһаа бидэнээр худалдажа абтаһан товарнуудтайгаар Владивосток тээшэ ерэжэ ябаһан манай хоёр пароходуудые Дальна Востогто английскэ военно судноуудай барһан ябадал, иимэ СССР-тэ харша актнуудай жэшээнүүдые абаад үзэгты. Промышленнэ оборудованида манай хэһэн хуушан захиалнуудые дүүргэхэһөө Англиин арсалга, Франциидахи торгпредствын мүнгэн зөөриидэ арест тохолго ба мүн бусад фактнуудые дээрэ заагдаһанда хэрбээ нэмээ һаа, английскэ ба французска засагуудай ябуулганууд хадаа Советскэ Союз тушаа харша байһаниинь бүри элеэр харагдаха байна.

Германитай худалдаа ябуулхадаа Англи ба Францида эсэргүү дайндань Германида туһалнат гээд манай гадаадын худалдаан тушаа эдэ харша актнуудые баримталха һэдэлгэнүүд хэгдэдэг байгаа. Эдэ аргументнууд хадаа ямаршье үндэһэгүй, худал хуурмаг байна. Энээниие баталхын тулада, Румыниин гадаадын худалдаае хараад үзөө. Румыниин бүхы гадаада худалдаанайнь товарооборотой хахад хубинь хадаа Германитай хэгдэдэг худалдаан болоно гэжэ элитэ, гэхэтэй хамта, Германида эльгээгдэдэг экспортдо Румыниин национальна продукциин хуби болбол Германи тээшэ эльгээгдэдэг манай экспортдо СССР-эй национальна продукциин хубиһаа, жэшээлхэдэ, нефтепродуктнууд ба орооһон гэхэ мэтын нэгэ гол товарнуудаар, ниилээд ехэ байна. Хэды тиимэ байбашье һаань, Англи ба Францин правительствонууд болбол Румыни тушаа харша актнуудые хэнэгүй, Германитай худалдаагаа болюулхыень Румыниһаа эрилые шухалада тоолоногүй. Советскэ Союз тушаа тон ондоо хандалгатай. Тиимэ болохолоороо, Франци ба Англиин талаһаа хэгдэдэг Советскэ Союзда харша актнууд болбол Германитай СССР-эй хэдэг худалдаагаар тайлбарилагдана бэшэ, харин манай оронииие Германида эсэргүү дайнда хэрэглэхэ гэһэн англо-французска зонхилогшо кругуудай хираа бодонжиинь таһалдаһан ябадалаар тайлбарилагдана, эгээ нимэһээ, тэдэнэр болбол Советскэ Союз тушаа хорлохон үһөөрхэлгын политикые ябуулна.

Англи ба Францин талаһаа хэгдэдэг эдэ бүхы харша ябуулганууд болбол, эдэ оронууд тушаа харша ямаршье ябуулганuудые Советскэ Союзай мүнөө хүртэр хээгүй байһаар байтарань, хэгдэнэ гэжэ нэмэхэ шухала. Улаан Арми хадаа „Энди тээшэ", „Восток тээшэ" ямар-нэгэн походуудые хэхэнь гэжэ, Советскэ Союзда ниадаг фантастическэ планууд хадаа зүтар зэрлиг ааша гээшэ, энэ мэтын уймар улигада гансал ухаабодолоо эрэйдэнь алдажархиһан хүнүүд лэ этигэжэ болохо байна. (Энеэдэн). Хэрэг хадаа ганса энээндэ бэшэ байһань элитэ. Хэрэг болбол, Советскэ Союзаар бэелүүлэгдэдэг нейтралитедэй политика хадаа англо-французска ударидахы кругуудта таарахагүй байһандань байна. Тиихэтэй хамта, эдэнэрэй нервүүдэнь бүтэн бэшэ байгаа ха. (Энеэдэн). Тэдэнэр болбол ондоо политикые — СССР-ые Германитай дайлалдалгын ба Германида харша политикые, мүн империалистическэ зорилгонуудта хэрэглэхэ аргабайдал олгохоор политикые бидэндэ няахаа хүсэнэд. Советскэ Союз хадаа бусадай политикын зэбсэгэнь байгаагүй, хэзээдэшье байхагүй; СССР хадаа, манай политика болбол бусад оронуудай господанарта таатай гү, али бэшэ гү гэжэ хараадаа абангүйгөөр, өөрынгөө политикые хододоо бэелүүлдэг ба бэелүүлжэшье байна гэжэ, тэдэ господанарай ойлгохоор лэ болоо һэн ха. (Нэрьемэ удаан аплодисментнууд).

Финляндска асуудалда орохом.

һүүлэй гурбан һара үлүүтэйн торшо соо Финляндида болоһон дайнай удхань юуб? Эдэ событинуудай удха болбол Советскэ Союзай баруун-хойто хилэнүүдэй аюулгүйе хангалгада, түбхын түрүүндэ, Ленинградай аюулгүйе хангалгада байна гэжэ таанар мэдэнэт.

Советскэ правительство болбол, уласхоорондын одоонон улам бүри хурсадан байгаа оршомбайдал соо бэелүүлээ һаа, ороной аюулгүйе, илангаяа Ленинградай аюулгүйе хангалгада тон шухала ба зайлуулшагүй гэжэ бидэнэй тоолоһон, дурадхаанууд тушаа хэлсэлгэнүүдые үнгэрһэн жэлэй октябрь ба ноябриин торшо соо Финляндска правительствотай хэһэн байгаа. Харша позициие Финляндска түлөөлэгшэдэй бариһан ушарһаань, эдэ хэлсэлгэнүүдһээ юуншье бүтөөгүй. Асуудалые шиидхэлгэ дайнай поле дээрэ абаашагдаһан байна. Хэрбээ Финляндида гадаадын нүлөөгэй байгаагүй һаань, хэрбээ Советскэ Союзда харша политикые зарим гурбадахи гүрэнүүдэй зүгһөө Финляндида тухиралгын бага байгаа һаань, Советскэ Союз ба Финлянди болбол үшөө үнгэрэгшэ жэлэй намар хоорондоо мирнээр ойлголсохо ба хэрэг хадаа дайгүйгөөр шиидхэгдэхэ байгаа. Зүгөөр, советскэ правительствын өөрынгөө хүсэлэнгые минимумдань хүргэбэшье һаань, хэрэг хадаа дипломатическэ гуримаар дүүргэгдэжэ шадагдаагүй һэн.

Мүнөө, Финляндидахи военно ябуулгануудай дүүрээд, СССР ба Финляндска Республикын хоорондо мирнэ договорой баталагдаад байхадань, Финляндидахи дайнай удхашанарые бодото фактнуудай үндэһэн дээрэ сэгнэжэ болохо ба хэрэгтэй байна. Эдэ фактнууд хадаа өөһэдөө өөһэдынгөө тухай хэлэнэ. Ленинградта ойро шадар, бүхы Карельскэ перешеек дээрэ, 50-60 километр газарта, финляндска засагууд болбол артиллеринүүдтэй ба пулемедуудтай, олонтоото ба хүсэтэ түмэрбетонно ба гранитно-газарай военно бүхэжүүлгэнүүдые бариһан тухайнь эдэ фактнууд хэлэнэ. Эдэ бүхэжүүлгэнүүдэнь хэдэн зуугаад байгаа. Противотанкова тусхай ямануудаар ба хаалтануудаар хүреэлэгдэһэн ба олонтоото минно полёнуудай баринагаар бэхилэгдэһэн, газардоогуур холбоотой ба военно ехэ хүсэтэй, эдэ военно бүхэжүүлгэнүүд, илангаяа түмэрбетонно баригланууд болбол бүхы дээрээ «Маннергеймын линии» гэжэ нэрлэгдэдэг байгаа. Энэ хадаа „Мажино линии" ба „Зигфридэй линиин" түхэлөөр, гадаадын тусхай специалистнуудай хүтэлбэри доро баригдаһан байна. Эдэ бүхэжүүлгэнүүд хадаа дабагдашагүй, т. х., үшөө мүнөө хүртэр нэгэшье армиар эбдэгдээгүй, тиимэ бүхэжүүлгэнүүд гээшэ гэжэ тоологдодог байһынь тэмдэглэхэ хэрэгтэй байна. Финскэ военно засагууд болбол тэдэ районуудахи деревня бүхэниие буу зэбсэгээр, радиоантеннүүдээр, горючи байлгаха колонковуудаар хангажа, бүхэлэгдэмэл пункт болгохые эртэнһээ хойшо оролдоһон байгаа гэжэ мүн лэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй байна. Урда ба зүүн Финляндиин олонхи нютагуудтань ажахыда ямаршье удхашанаргүй түмэрзамай ба шоссейнэ стратегическэ харгынууд манай хилэдэ туласа баригдаһан байгаа.

Тобшохоноор хэлэхэдэ, 1939 оной үеэр Финлянди ба, түбхын түрүүндэ, Карельскэ перешеек хадаа Советскэ Союзда добтолхынь тулада, тэрэшэлэн Ленинградта добтолхынь тулада гурбадахи оронуудта бэлэн военно плацдарм болоһон байгаа гэжэ Финляндидахи военно ябуулганууд харуулба.

Үнгэрэгшэ жэлэй намар бидэнэрэй ушарһан, Финляндска политикын харша ябуулга хадаа случайна зүйл бэшэ байгаа гэжэ бодото фактнууд харуулаа. Советскэ Союзда харша хүсэнүүд болбол манай оронд эсэргүү, түбхын түрүүндэ, Ленинградта эсэргүү военно плацдармые Финляндида бэлэдхэһэн байна, энэ плацдарм болбол СССР-тэ таарамжагүй, тусхай гадаада оршомбайдалай тохёолдохо үедэ, империалистнуудай ба тэдэнэй Финляндидахи союзнигуудай антисоветскэ хүсэнүүдэй плануудта өөрынгөө үүргые дүүргэхэ ёһотой байгаа.

Улаан Арми болбол „Маннергеймын линиие" һэтэ бутасохихоһоо гадна, мүн тэрэ хадаа хүсэд одооной военно бүхэжүүлгэнүүдэй ехэ хүсэтэ полосае тон хүшэр бэрхэ условинууд соо бутасохижо, өөрынгөө алдар солоор хушаһан эгээн түрүү арми мүн. Улаан Флодтой хамтадаа Улаан Арми болбол, Ленинградта добтолхын тулада бэлэдхэгдэһэн Финляндска военно плацдармые бутасохихоһоо гадна, мүн һүүлэй жэлнүүдэй торшо соо зарим гурбадахи оронуудаар үүсхэгдэһэн антисоветскэ зарим хэды плануудые усадхаһан байна. **(Нэрьемэ аплодисментнууд).**

СССР-тэ эсэргүү военно плацдарм бэлэдхэгшэ Финляндиин ударидахы ба военно кругуудай зүгһөө, манай орон тушаа харша ябуулгын алитухай гүнзэгы байһань хадаа шархатаһан ба плендэ абтаһан улаанармеецүүд тушаа сагаан-финнүүдэй зүгһөө имагта муухайгаар ба зэрлигээр хандаһан олон тоото фактнуудһаа харагдана. Жэшээлхэдэ, финнүүд болбол Ладожско нуурһаа хойгуурхи районуудай нэгэндэ манай санитарна землянкые хүреэлһэн байгаа, тиигээд тэндэ байһан — хүндөөр шархатаһан 120 хүнүүд бултадаа сагаанфиннүүдээр үгыхэгдэһэн, зариманиинь галдагдаһан, зариманиинь билисохюулһан толгойтойгоор олдоһон, үлэгшэдэнь хадхуулжа алагдаһан гү, али буудагдаһан байгаа. Эндэ ба бусад газарнуудта үхэгшэдэй ниилээд хубинь хадаа хэды хүшэр шархатай байһаншье һаа, тархи оруугаа буудагдаһан ба буугай хүрзөөр сохюулһан һорбитой байгаа, буугаар буудагдан алагдагшад хадаа финнүүдээр нюур оруугаа хутагаар хадхуулһан шархатай байгаа. Зарим хүүрнүүдэнь толгойгоо таһасабшуулангайгаар олдоһон аад, тэдэнэй толгойнуудань олдоогүй. Сагаанфиннүүдэй гарта ороһон эхэнэрнүүд-санитарканууд тушаа тусхай доромжолго хэһэн ба зүтар зэрлиг ааша гаргаһан байха юм. Зарим ушарнуудта, алагдагшадай хүүрэнь модондо толгойгоо оруу шагтагалаатай байдаг байгаа. Эдэ бүхы бузар бүдүүлиг ба зэрлиг аашанууд хадаа манай орон тушаа зэбүүрхэлые өөрынгөө арадта бии болгохы һэдэдэг Финляндска сагаангвардейщинын политикын үрэ мүн гээшэ.

«Баруун зүгэй цивилизациин» финскэ хамгаалагшадай нюур иимээр харагдаад байна.

Финляндидахи дайн хадаа гансал финскэ сэрэгүүдтэй юрын тулалдаанууд байгаа бэшэ гэжэ хараханнь бэрхэтэй бэшэ. Эндэ хэрэг хадаа бүри ондоо байгаа. Эндэ манай сэрэгүүд хадаа гансал финскэ сэрэгүүдтэй бэшэ, харин, Англи, Франци ба бусадые оруулалсан, хэдэ хэдэн империалистическэ оронуудай нэгэдэмэл хүсэнүүдтэй тулалдаһан байна. Эдэ оронууд хадаа элдэб түрэлэй буу зэбсэгээр, илангаяа артиллереэр ба самолёдуудаар, мүн «һайндурадан» нэрэтэйгээр өөһэдынгөө хүнүүдээр, өөрынгөө алтаар ба али бүхы тэдхэлгээр, Советскэ Союзда эсэргүү дайе алиболохоор хөөргэн һүжэрөөхын түлөө бүхы дэлхэйдэ ябуулһан гайзуу агитацияа финляндска буржуазида туһалһан байна. Гэхэтэй хамта, II Интернационалай эдэ забхайрһан «социалистнуудай» **(зал соо хүхюу хүдэлөөн)**, эдэ бүхы эттлинүүд ба блюмүүдэй, ситринүүд ба жуонуудай, транмельнүүдэй ба хеглундэнүүдэй — дайе һүжэрөөгшэдтэ бээ худалдаһан, капиталай эдэ хүлэһэвшэдэй ганнинаадаан хадаа Советскэ Союзай дайсадай хорото улилдаан соо саг үргэлжэ илгаран дуулдадаг байгаа.

Мартын 19-дэ, общинануудай палата дээрэ үгэ хэлэхэ зуураа, английскэ министр Чемберлен хадаа «миртэ дуратай» өөрынгөө империалистическэ үзэлые бүхы дэлхэйн урда харуулан, Финляндидахи дайе эсэслэлгэдэ һаад хэжэ шадаагүй байһандаа өөрынгөө хорото шаналалые мэдүүлхэһээ гадна, мүн Советскэ Союзда эсэргүү дайе Финляндида һүжэрөөлгэдэ английскэ империалистнууд ямараар, юугээр туһалхаа оролдоо һэм гэһэн отчет мэтэ юумые хэлэһэн байна. Финлянди тээшэ эльгээхээр найдуулһан ба эльгээһэн военно материалнуудай списогые Чемберлен соносхоһон байна: 152 самолет найдуулагдаһан аад, 101 самолет эльгээгдээ; 223 томо буунууд найдуулагдаһан аад, 114-нь эльгээгдээ; 297000 томо һомон найдуулагдаһан аад, 185 мянгань эльгээгдээ; Виккерсэй тиипын

(Үргэлжэлэлэнь 2-дохи нюурта).

СССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи зарлалгын VI Сесси

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ГАДААДА ПОЛИТИКА ТУХАЙ

ССР Союзай Верховно Соведэй, 1940 оной мартын 29-нэй үдэрэй заседани дээрэ

Арадай Комиссарнарай Соведэй түрүүлэгшэ ба гадаада хэрэгүүдэй Арадай Комиссар нүх. В. М. Молотовай доклад

100 пушкануud найдуулагдаhан аад, 100-нь эльгээгдээ: 20700 авиационно бомбонууд найдуулагдаhан аад, 15700 эльгээгдээ; 20000 противотанкова минэнүүд найдуулагдаhан аад, 10000-нь эльгээгдээ г. м. «Экспедиционно частьнуудые эльгээлгэдэ бэлэдхэл максимальна түргэнөөр хэгдээ, зуу мянган хүнтэй экспедиционно арми хадаа, тэдэнние Финлянди эльгээхээр маннергеймын тогтооhон болзорhоо 2 hара урид—мартын эхиндэ, эльгээгдэхээр бэлэн байгаа... Энэ сэрэгүүд хадаа hүүлшын сэрэгүүд байха ёhогүй hэн»—гэжэ Чемберлен эшэшэгүйгөөр яриhан байха юм.

«Мирта дураддаг» англиска империалистнууд өөhэдынгөө мэдэрэлээр үнэндөө иимээр харагдажа байна.

Францине хараад үзэхэ болоо hаа, француска хэблэлэй мэдээсэлнүүдэй ёhоор, тэндэhээ 179 самоледнууд, 472 томо буунууд, 795000 томо hомонууд, 5100 пулемедууд, 200000 гар гранатанууд ба бусад Финлянди тээшэ эльгээгдэhэн байна. Мартын 11-дэ, тэрэ үеын Француска премьер Даладье болбол «Франци хадаа военно материалнуудые Финлянди тээшэ эльгээхэ зүшбөөрhэн оронуудые толгойлон выступалаа, Франци хадаа Гельсинкиин гуйлтаар, тон наряжуулагданги бомбардировщигуудые Финлянди тээшэ hаяхан эльгээбэ» гэжэ депутадуудай палатада мэдүүлhэн байна. Даладье иигэжэ мэдүүлhэн байгаа: «француска сэрэгүүдэй экспедиционно корпус хадаа февралиин 26-hаа хойшо зэбсэглэгдэхээр бэлэн болонхой. Олон тоото судноонууд хадаа хоёр томо портнуудhаа—Ламаншаhаа ба атлантическа эрьеhээ эльгээгдэхээр бэлэн байгаа». Мүн, союзнигууд хадаа «бүхы найдуулhан хүсэнүүдээрээ Финляндида туhалха байна» гэжэ Даладье мэдүүлhэн байгаа.

Советскэ Союзда харша Даладьеын эдэ мэдүүлгэнүүд болбол өөhэдөө өөhэд тухайда хэлэнэ. Гэбэшье, эдэ үгэнүүд соо хүсэд алуур үгын үгы байhан ушарhаань, (зал соо хүхюу хүдэлөөн), эдэ харша мэдүүлгэнүүд тушаа тогтоhоноошье хэрэг үгы ха.

Финляндска дайнда Швециин хандалга тушаа дурсаха ушартай байна. Бүхы шведскэ газетэнүүдые дамжаhан мэдээсэлнүүдэй ёhоор, Советскэ Союзда эсэргүү дайнай үедэ Швеци болбол «тус үеын бүхы шведскэ агаар-сэрэгэй хүсэнүүдэй, тухайламжаар, табанайнь нэгэ хуби болохо тооной самоледнуудые» Финляндиин мэдэлдэ эльгээhэн байна. Шведскэ военнэ министрэй мэдүүлгын ёhоор, финнүүд болбол 84000 винтовконуудые, 575 пулемедуудые, 300 гаран артиллерийскэ буунуудые, 300000 гранатануудые, 50000000 патрононуудые Швециhээ абаhан байна. Эдэ бүхы материал хадаа, министрэй мэдүүлгээр, тон шэнэ образецын байгаа.

Финляндидахи дайнине хөөргэн hүжэреэлгэдэ Италишье гээгдээгүй. Итали хадаа Финляндида 50 военнэ самоледуудые эльгээhэн байна.

Финляндида эльгээгдэhэн военнэ туhаламжа хадаа «мирта» дуралалгада предание Американ Холбоото Штадуудhаа мүн лэ ошоhон байна. (Энеэдэн).

Дайнай үедэ бусад оронуудhаа Финляндида эльгээгдэhэн али бүхы зэбсэгүүдэй ниитэ тоонь, хүсэд бэшэ мэдээгээр, иимэ болоно: 350-hаа үсөөн бэшэ самоледнууд, 1500 шахуу артиллерийскэ буунууд, 6000 гаран пулемедууд, 100000 шахуу винтовконууд, 650000 гар гранатанууд, 2 миллион 500 мянган томо hомонууд, 160 миллион патронууд ба бусад олон зэбсэгүүд байгаа.

Финляндида, гансал финскэ сэрэгүүдтэй манай тулалдаhан тухай бэшэ, харин Советскэ Союзда тон харша хэдэн империалистическэ оронуудай нэгэдэмэл хүсэнүүдтэй тулалдаhан тухайда гэршэлэгшэ олон тоото фактнуудые харуулhанайшье хэрэг үгы ха. Дайсадай эдэ нэгэдэмэл хүсэнүүдые бутасохижо, Улаан Арми ба Уhан-Сэрэгэй Улаан Флот болбол өөрынгөө историдо шэнэ хуудаhа нэмэhэн ба манай арадта баатаршалгын, шэн зоригой ба геройзмын источник барагдашагүй гэжэ харуулаа. (**Нэрьемэ апплодисментнүүд**).

Финляндидахи дайн хадаа бидэндэ, мүн финнүүдтэшье ехэ гэмтэл ушаруулаа. Манай генеральна штабай тоололгоор, манай талаhаа алагдагшадай ба шархаhаа үхэгшэдэй тоонь 48745 хүн, т. х. 49 мянган хүн шахуу болоно, шархатагшадай тоонь—158863 хүн. Өөрынгөө гэмтэлые багадхаха hэдэлгэнүүд финскэ талаhаа бии, гэбэшье, финнүүдэй гэмтэлэнь манайхиhаа нилээд ехэ байна. Манай генеральна штабай тон багаарань абаhан мэдээгээр, финнүүдэй талаhаа, шархатажа үхэгшэдые оруулангүйгөөр, гансал алагдагшадань 60000-hаа үсөөн бэшэ хүнүүд, шархатагшадань 250000-hаа үсөөн бэшэ байна. Финскэ армиин тоонь 600000 тухай байхадаа, финскэ арми болбол өөрынгөө составай хахад хубиhаа үлүүень алуулhан ба шархатуулан алдаhан байна.

Фактнуудань иимэнүүд байна.

Тиибэшье, Англи ба Францини, мүн тэрэшэлэн зарим бусад оронуудай ударидахы кругууд хадаа Советскэ Союзда эсэргүү энэ дайнда Финляндиин тала тээнь юундэ иимэ активнаар хабаадалсааб гэhэн асуудал табигдана. Англи ба Франциин правительствонууд болбол Финлянди тушаа ямаршье уялгануудаар холбоотой бэшэ байбашье hаа, Финляндида мирые байгуулгада ба дайние эсэслэлгэдэ hаад ушаруулхын тула газзуу хүсэлэлгэнүүдые уридшалан гаргаhаниинь мэдээжэ байна. Франци ба Чехо-Словакиин хоорондо харилсан туhалалсаха тухайда пактын байhан, тэрэ үедэшье Франци хадаа Чехо-Словакида туhалаагүйнь мүн мэдээжэ байна. Францишье, мүн Англишье хадаа Финляндиин ба Советскэ Союзай хоорондо мирые hэргээн байгуулгада ба дайние эсэслэлгэдэ hаад ушаруулхын тула өөhэдынгөө военнэ туhаламжые Финляндида сэхэ дурадхаhан байна. Газетнэ жульничество ба хуурмаг мэхэ хэжэ дадаhан элдэб писательнүүдэй тооhоо—гуурhанай хүлэhэншэ дээрмэшэд болбол англо-француска кругуудай иимэ ябуулгые «бага арадууд» тухайда тусгаар анхарал мүн гэжэ тайлбарилхые hэдэнэд. Зүгөөр, Англи ба Франциин энэ политикые бага гүрэнэй интересүүд тухайда тусгаар анхарал гээшэ гэжэ тайлбарилхань энеэдтэй байна. Лига Наци болбол тэрэнэй члениие хамгаалхы ёhотой гэhэн хэбэртэйгээр, тиимэhээ Лига Нациин урдахи уялгануудые дүүргэлгэ гээшэ гэжэ, тэрээниие тайлбарилхань—баhа лэ тон тэнэг уйнар ябадал болоно.

Бодото хэрэг дээрэ, Итали хадаа Лига Нациин член байhан зависимобэшэ Албаниие эзэлжэ, үгыхэлэнhээнь хойшо жэлшье үшөө үнгэрөөгүй. Тиигээд хайшан гэбэ? Англи ба Франци болбол Албаниие хамгаалан выступалаа гү, тэдэнэр хадаа Албани болбол Лига Нациин член байhан ябадалдань анхаралаа табингүйгөөр, миллионhоо дээшэ хүн зонтой байhыень тоонгүйгөөр, Албаниие өөрынгөө мэдэлдэ хүсөөр оруулhан Италиин булимтаран эзэмдэгшэ ябуулганууда эсэргүү багаханшье абяа гаргаа гү? Үгы, англиискашье, француска правительство, Американ Холбоото Штадуудшье, мүн тэрэ лэ англо-француска империалистнүүдэй эзэрхэжэ байhан ушарhаань ямаршье авторитедээ гээhэн Лига Наци болбол энэ ушар тушаа хургаашье хүдэлгөөгүй. Эдэ бага арадуудые «хамгаалагшад», Лига Нациин эдэ членүүдэй эрхые «сахигшад» хадаа үшөө үнгэрэгшэ жэлэй апрельдэ Албаниие Италиин эзэлhэн тухай асуудалые Лига Нациин хэлсэлгэдэ табихые бүхэли 12 hарын туршо соо шиидээгүй байна. Гадна, тэдэнэр болбол энэ булимтаран абалгые фактическа санкционироваlhан байна. Тиимэ болохоhоо, англиска ба француска зонхилогшо кругуудай зүгhөө, Советскэ Союзда эсэргүүсэн, Финляндида туhалалга хадаа бага арадуудые хамгаалгаар, Лига Нациин членүүдэй эрхые хамгаалгаар ябашье тайлбарилагдана бэшэ. Энэ туhаламжа юугээр тайлбарилагданаб гэхэдэ, СССР-тэ добтолон орохо ушарай болоо hаань, тэдэнэртэ бэлэн военнэ плацдарм Финляндида байгаа, харин Албани болбол тэдэнэрэй плануудта тиимэ hуури эзэлээгүй байhан юм. Бодото хэрэг дээрээ, бага арадуудай эрхэ ба интересүүд хадаа империалистнуудай гарта бутархай монета болоно.

Англиска ба Француска буржуазна бүхы газетэнүүд ба англиска империалистнуудай хүтэлбэрилхы газета „Таймс", мүн баhа Француска империалистнуудай хүтэлбэрилхы газета „Тан" хадаа, нэгэ талаhаа, Англи ба Франци, нүгөө талаhаа, Советскэ Союзай хоорондо нормальна дипломатическа харилсаан гэгдэдэгэй бии байhыень жаахашье тоонгүйгөөр, hүүлэй hарануудай туршо соо, Советскэ Союзда эсэргүү интервенцидэ сэхэ уряалhан байнад. Дайние hүжэреэхэ ба саашаданнь үргэдхэхэ тушаа ехэ хүсэлэлгэ гаргажа байгаа, Англидахи Эттли мэтын тиипэй, Францидахи Блюм мэтын тиипэй „социалистнуудта" зорюулагдажа, „барагтай" буржуазна гүрэн бүхэндэ байгуулагдаhан, хүлэhэншэдэй уурхайнхид хадаа эдэ хүтэлбэрилхы буржуазна газетэнүүдтэй тон адли, харин хэтэрхэдээ урдань ороhон, үгэнүүдтэйгээр выступалнад. Социалистическа гүрэндэ зэбүүрхэн хоролхогшо тэрэ лэ зэрлиг империализмын улиддаан хадаа англо-француска империалистическа прессын ба тэрэнэй эдэ „социалистическа" дуурягшадай выступленинүүд соо дуулдана, энэ хадаа Советскэ Союзай тогтоhон түрүүшын үдэрнүүдhээ эхилэн бидэндэ мэдээжэ байна. Үшөө 1919 оной апрельдэ англиска „Таймсын" бэшэhэниинь:

„Хэрбээ бидэнэр болбол карта дээрэ хараа hаа, Балтика хадаа Петроград тээшэ ошохо эрхин харгы болоно ба Балтика тээшэ ошохо тон богонихон ба үлэмжэ хүнгэн зам болбол Финляндяар дамжан гарана, Финляндиин хилэнүүд хадаа России столицаhаа иинил 30 миль холо байна гэжэ бидэнэр олохобди. Финлянди—энэ хадаа Петроградта орохо зам мүн, харин Петроград—энэ хадаа Москвада орохо зам мүн".

Хэрбээ англиска ба француска империалистнууд болбол энэ мэтынгээ молхи тэнэг плануудhаа мүнөө хүртэр хахасаагүй байhанайнь ямар-нэгэн баримтанууд хэрэгтэй байhан hаань, эвээн тушаа тодобэшэ байhан бүхы зүйлнүүд хадаа Финляндидахи hүүлэй событинуудаар зайсуулагдаа. Англи ба Францидахи антисоветскэ хүсэлэлгэнүүдэй дутэмаг байhанhаань, мүн Финлянди, тэрэшэлэн Швеци ба Норвегиин хүтэлбэрилхы кругууд, эсэстээ, hүүлэй үедэ гарин-хэды сэсэн бодожо гаргаhанhаань лэ, эдэ планууд таhалдаа бэшэ. Эдэ планууд хадаа Улаан Армиин, илангаяа Карельскэ перешеек дээрэ тэрээнэй толотемо амжалтануудай ашаар таhалдуулагдаа (**апплодисментнүүд**). Зүгөөр, hүүлэй событинууд хадаа манай Улаан Армиин хүсэ шадалые ба манай ороной бүхы оборонные хэлбэрилэгүйгөөр, саашадань улам бэхэжүүлхэ шухала тухайда бидэнэр бүхэндэ далви hануулан харуулhыень мартахагүйбди (**шууяма, үни удаан апплодисментнүүд**).

Финляндидахи дайние эсэслэхэ тухай асуудал болбол февралиин эхиндэ финнүүдээр практическа табигдаhан байгаа. Финляндска правительство болбол, дайние эсэслэхын тула манай талаhаа ямар условинуудай эригдэхэ байhыень мэдэхые хүсэнэ гэжэ шведскэ правительствоор дамжуулан мэдээбди. Энэ асуудалые шиидхэхэhээ урид, энэ асуудал тушаа Финляндиин Арадай правительствын hанамые мэдэхын тула, бидэнэр болбол тэрээндэ хандаhан байнабди. Арадай правительство хадаа, дайние зогсоохо ба финляндскэ арадай байдалые хүнгэдхэхын зорилгоор, дайние эсэслэхэ тухай дурадхалые дэмжэхэ лэ ушартай байна гэжэ хэлээhэн. Тиихэдэнь, бидэнэр болбол условинуудые дэбжүүлhэн байгаабди, тус условинууд хадаа уданшьегүй Финляндска правительствоор абтаа. Финнүүдтэй хэлсэлгэнүүдые эхилhэнэймнай хойно тээ долоон хоног үнгэрөөд байхада, англиска правительство болбол Финляндидахи дайние эсэслэхэ зорилгонуудта туhалалсаха хэбэртэйгээр (энеэдэн) халэжэ, посредник болохо аргабайдалые тодорхойлхо гэhэн дурахүсэл гаргаhан байгаа гэжэ бии нэмэхэ ёhотойб, зүгөөр, Англидахи манай бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ нүхэр Майский болбол, манай тусхайта дурадхалнууд (энэ хадаа уданшьегүй Финляндяар хүсэд абтаhан байна) тухайда Лондониие информировалхадань, англиска правительство болбол дайние эсэслэлгэдэ, мүн СССР ба Финляндиин хоорондо мирые hэргээлгэдэ туhалхые хүсөөгүй байна. Тиигэбэшье, уданшьегүй СССР ба Финляндиин хоорондо хэлсээн хэгдэhэн байна. Военнэ ябуулгануудые болюулха тухай ба мирые байгуулха тухай хэлсээнэй результадууд болбол мартын 12-то баталагдаhан мирнэ договор соо хэлэгдэнэ. Энээнтэй хамта, арадай правительствын самороспуск тухай асуудал гараhан ба энэ хадаа бэелүүлэгдэhэн байна.

Мирнэ договороор байгуулагдаhан условинуудые таанар мэдэнэт. Энэ договорой ёhоор, Финляндиин урда ба зарим зүүн хилэнүүдэнь хубилагдаа. Бүхы Карельскэ перешеек—Выборг ба Выборгскэ заливтаа, Ладожско нуурай бүхы баруун ба хойто эрьенүүд—Кексгольм ба Сортавала городтоёо Советскэ Союзда ороо. Мурманскэ түмэр замда илангаяа дүтэ байгаа, Кандалакши районой дэхи Финляндиин хилэ саашань болгогдоо. Финляндида хабаатай байhан, хойто зүгтэхи—Средний ба Рыбачий хахад аралнуудай зарим хубинууд ба финскэ заливдахи аралнуудай хэдэн группа—Гогланд аралтаа Советскэ Союзда оруулагдаа. Тэрээнhээ гадна, 8 миллион финскэ маркануудые Советскэ Союзай жэл бүри түлэхөөр, 30 жэлэй болзороор, Ханко хахад арал болбол тэрэ шадархи аралнуудтаа Советскэ Союзда арендаар үгтэбэ, тэндэ Финскэ заливта орохо замые агрессиhээ хамгаалхын тула манай Уhан-сэрэгэй база байгуулагдаха байна. Тэрээнhээ гадна, договор болбол Швеци, Норвеги ба Советскэ Союзда товарнуудые шэрэлгын аргабайдалые хүнгэдхэнэ. Тиихэтэй хамта, мирнэ договор хадаа бэе бэедээ али болохо добтолгоhоо харилсан арсаха ба бэе бэедээ харша коалицинуудта хабаадалсахагүй ябадалые уридшалан хараална.

Советско-Финляндска договор, тусхайлбал, Советскэ Союзда Карельскэ перешеегэй оролго хадаа Финляндиин зависимобэшэ байдалые „үгыхэлгэ" гээшэ гэжэ харуулха hэдэлгэнүүд англо-француска прессээр хэгдэhэн байна. Зүгөөр, энэ болбол зэрлиг ба худал хуурмаг үгэ мүн! Мүнөөшье Финлянди хадаа Венгриhээ 4 шахуу дахин, Швейцариhаа 8-hаа үлүү дахин ехэ территоритой байна. Хэрбээ Венгри ба Швейцари болбол зависимобэшэ гүрэн байhандань хэнэйшье hэжэглэдэггүй hаа, Финляндиин, зависимобэшэ ба суверенна байhанда hэжэглэжэ яагаад болохоб!

Советскэ Союз болбол Финляндиие Балтийскэ лэ гүрэн болгохые хүсэнэ гэhэн хэбэртэйгээр, мүн тэрэ лэ англо-француска прессэдэ бэшэhэн байнад. Энэншье хадаа уймар тэнэг байhань ойлгостой. Мүлиhэтэ океанда дүтэ шадархи Петсамо районие дайнай үедэ эзэлhэн аад, үбэлэнь хүрдэггүй океанскэ портые Финляндида үгэхэ шухала гэжэ тооложо, СССР болбол энэ районие Финляндида hайн дураараа дахин бусааhан тушаа заахада хүрхэ байна. Бидэнэр хадаа Финляндиие балтийскаhаа гадна, мүн хойто зүгэй орон гэжэ тоолоhомнай энээнhээ элирнэ.

Үнэн ушарань хадаа, антисоветскэ пропагандын элдэб худал хуурмаг зүйлнүүдые бэшэгшэ англо-француска газетэнүүдэй эдэ хооhон hанамжануудта байна бэшэ. Финскэ армиие бутасохиhон ба бүхы Финляндиие эзэлхэ хүсэд аргабайдалтай байhаншье hаа, Советскэ Союз болбол энээниие хээгүй ба военнэ гаргашануудаа бусааха гэhэн ямаршье контрибуци эрээгүй, харин Финлянди тушаа амагалан садьхал үзүүлжэ, өөрынгөө дурадхалнуудые минимумээр хизаарлаhан,—энээндэ, эгээ энээндэ үнэн ушарань байна.

Мирнэ договорой гол удхань юундэб? Тэрэ хадаа Ленинградай, мүн тэрэшэлэн Мурманск ба Мурманскэ замай аюулгүйе хүсэд хангана. Мүнөө бидэнэр болбол үнгэрэгшэ жэлэй намар бидэнэрээр дэбжүүлэгдэhэн ба тэдэнэрые Финляндиин абаа hаань дайной зайсуулагдаха байhан, тэрэ лэ дурахүсэлнүүдээрээ хизаарлажа шадахагүй байгаабди. Манай зэмээр бэшэ—манай боецүүдэй шуhаа адхаhанай ба Советскэ Союз тушаа Финляндска правительствын политикын тон хоротой харша болоhыень лаб мэдэhэнэйгээ hүүлээр, бидэнэр хадаа Ленинградай аюулгүйн тухай асуудалые бүри найдамтай үндэhэ hуури дээрэ табиха ёhотой болоhон ба, тэрээнhээ гадна, баруун зүгтэхи хүрдэггүй океанскэ гансахан портманай болохо ба тиимэhээ манай гадаадын худалдаанда ба юрэнхыдөө бусад оронуудтай Советскэ Союзай холбоотой байхынь тула тусгаар ехэ удхашанартай Мурманскэ түмэр зам ба Мурманскын аюулгүйн тухай асуудал табиха ёhотой байгаабди. Бидэнэр болбол Ленинград, Мурманск ба Мурманскэ түмэр замай аюулгүйе хангалгаhаа ондоо ямаршье зорилгые мирнэ договор соо табягүйбди. Зүгөөр, бидэнэр хадаа энэ зорилгые найдамтайгаар, батаар бэхеэр шиидхэхэ шухала гэжэ тоолоhон байнабди. Мирнэ договор болбол Финляндиин гүрэнэй зависимобэшэ принципые мэдэрhэн hээ, тэрэнэй гадаадын ба дотоодын политикын бэеэ даанги байhые мэдэрhэнhээ, тиихэтэй хамта, Ленинград ба Советскэ Союзай баруун-хойто хилэнүүдэй аюулгүйе хангаха шухала байhанhаа эхи абана.

Тиин бидэнэр табигдаhан зорилго бэелүүлэгдээ, бидэнэр болбол Финляндитай баталhан договороор хүсэд хангагдаа hанаа мэдүүлжэ шадаха байнабди (**апплодисментнүүд**).

Мүнөө Финляндитай харилсадаг политическа ба ажахын харилсаануудынай гүйсэд hэргээгдэн бодхоогдожо байна. Правительство хадаа Советскэ Союз ба Финлянди хоорондын хани-хүршын нормальна харилсаанууд хүгжэхэ байhандань найдана.

Зүгөөр, Финляндиин, мүн тэрэшэлэн Швеци ба Норвегиин зарим кругуудай зүгhөө, өөhэд хоорондоо военно-хамгаалалгын союз байгуулха хэбэртэйгээр, мэнэ hаяхан баталагдаhан мирнэ договорые эбдэхын hэдэлгые гаргаhандань эсэргүү байhанаа hануулха хэрэгтэй. Норвежскэ стортингын түрүүлэгшэ г. Хамбро гэгшын hаяшаг хэлэhэн үгэнь, историческа жэшээе баримталан, „оронойгоо хилые дайлан абалгада" Финляндиие уряалhан байха юм, тэрэшэлэн Финлянди ба СССР-эй хоорондо баталагдаhан мирнэ хадаа „үни удаан байжа шадахагүй" гэжэ мэдүүлhэн энээнhээнь ба энэ мэтын выступленинүүдhээнь харахада, Финлянди, Швеци ба Норвегиин «хамгаалалгын союз» гэжэ нэрлэгдэдэгые байгуулга болбол СССР-тэ эсэргүү шэглүүлэгдэhэн ба урагшагүй, военнэ реваншын идеологиhоо үндэhэлhэн hэдэлгэ байhыень ойлгожо ядамаар бэшэ байна. Финляндиин хабаадалгатайгаар тиимэ военнэ союз байгуулха ябадал хадаа хэлсээ баталагша талануудай бэе бэедээ харша коалицинуудта (союз) хабаадалсахагүй гэhэн мирнэ договорой гурбадахи статьяда зүришэхэhээ гадна, мүн советско-финляндска хилые бэхеэр тогтооhон мирнэ договорто бүрмүhөөр зүришэхэ байгаа. Энэ договортоо үнэн сэхэ байлга хадаа, СССР-тэ эсэргүү ямар нэгэн военнэ реваншистскэ союзда Финляндиин хабаадалгада ябашье таарахагүй байна. Тиимэ союзда Швециин ба Норвегиин хабаадалга болбол тэдэнээр ябуулагдажа байгаа нейтралитедэй политикаhаа арсалгые ба гадаадын шэнэ политикада тэдээнэй шалжэн оролгые гэршэлхэ болоно, тиимэhээ Советскэ Союз хадаа энэ ушар дээрэhээ өөhэдтөө зохистой вывод хэнгүй байжа шадахагүй байгаа.

Швецитэй ба Норвегитэй арсалдаатай асуудал Советскэ Союзда үгы гэжэ, өөрынгөө ээлжээндэ, правительство тоолоно, тиимэhээ советско-шведскэ ба советско-норвежскэ харилсаанууд ханибарисаанай үндэhэ hуури дээрэ хүгжэхэ ёhотой. Советскэ Союз болбол Скандинавиин баруун эрьедэхи портнуудые эрино гэhэн хэбэртэйгээр ба Нарвигта hанаатай гэхэ мэтээр, антисоветскэ зорилгоор тараагдаhан үгэнүүд—иимэ зэрлиг аашанууд хадаа буруушаалгыешье хэрэглэнэгүй. Советскэ Союзтай харилсадаг оронуудай харилсаень гутааха гэhэн, Швецидэ—Хеглунда ба Норвегидэ—Транмели мэтын господанар „социалистнуудай" оролдолгонуудые—харин капиталистнуудта бэеэ худалдаhан ба өөhэдынгөө арадай интересые наймаалагшадай хэрэг, худалмэришэн ангиин дайсадай хэрэг гэжэ клеймодохо хэрэгтэй байна.

Финляндитай мирнэ договор баталалга болбол Балтиин далай тээhээ Советскэ Союзай аюулгүйе хангаха тухайда үнгэрэгшэ жэлдэ табигдаhан зорилгые дүүргэн шиидхэнэ. Энэ договор болбол харилсан туhалалсаха тухайда Эстонитой, Латвитай ба Литватай баталагдаhан гурбан договорнуудта шухала нэмэлтэ болоно. Балтиин шадарайхидтай хэhэн договорнууд тушаа зохихо hайн вэводые, харилсан туhалсаха тухай эдэ договорнуудай баталагдаhанhаа хойшо үнгэрhэн хахад жэлэй опыт дээрэhээ хэжэ болохоор байна. Эстони, Латви, Литва ба Советскэ Союзай хоорондо баталагдаhан договорнууд болбол Советскэ Союзайшье ба тэрэшэлэн Эстони, Латви ба Литвынье уласхоорондын позициие бэхэжүүлгэдэ туhалhыень мэдэрхэ хэрэгтэй байна. Советскэ Союзда харша империалистическа кругуудай зүгhөө айлгаха hэдэлгэ хэгдэдэг байбашье hаань, Эстони, Латви ба Литвын гүрэнэйнь зависимобэшэ байдал ба политикынь бэеэ даанхай байдалынь баахашье муудаагүй, харин эдэ оронуудаар Советскэ Союзтай хэгдэдэг ажахынь харилсаан элибодо үргэдэжэ байна. Эстони, Латви ба Литватай баталагдаhан договорнуудай гүйсэдхэлгэ хангалтатайгаар бэелүүлэгдэжэ байна, энэ хадаа эдэ оронуудай ба Советскэ Союзай хоорондохи харилсаанай саашадаа hайжархын нүхэсэлые байгуулна.

Өөрынгөө урда хилэдэхи, тусхайлбал, Закавказидахи хүршэнэртээ ба мүн тэрэшэлэн Румынитай харилсадаг, Советскэ Союзай харилсаанууд тухай асуудалда hүүлэй үедэ харин хэблэлнүүд тон ехэ анхарал хандуулана. Советскэ правительство болбол манай урда зүгтэхи хүршэнүүдтэй харилсадаг харилсаанай муудаха ямаршье үндэhэ баримтые харанагүй. Зүгөөр, мүнөө Сибиридэ ба юрэнхыдөө дүтын Востогто, генерал Вейганаар толгойлогдоhон англо-француска, диилэнхидээ колониальна армиие байгуулха гэhэн, hэжэгтэй абяан гарана. Эдэ колониальна ба колониальна бэшэ сэрэгүүдые Советскэ Союзда харша зорилгоор хэрэглэхэ hэдэлгэнүүд тушаань, бидэнэр hэргэг байха ёhотойбди. Агрессорнуудай зүгhөө энэ мэтын алибаа hэдэлгэнүүдэй гараа hаань, бидэнэр хадаа харюугай хэмжээнүүдые абаха байгаабди, тэрээнтэй хамта, тиимэ hэдэлгэнүүдэй—галаар наадалгын аюул болбол СССР-тэ харша державанууд бүхэндэ ба СССР-тэ эсэргүү энэ агрессивнэ политикын зэбсэгэнь хэн болоноб, тэдэ хүршэнэртэ тон лэ элитэ байха ёhотой (**апплодисментнүүд**). Турци ба Ирантай манай харилсаануудые абажа харабал, эдэ болбол добтололсохогүйн тухайда бидэнэй хоорондо байгаа договорнуудаар ба тус харилсаанhаа үндэhэлhэн уялгануудые дүүргэхэ гэhэн Советскэ Союзай хэлбэришэгүй хүсэлөөр тодорхойлогдоно. Ирантай харилсадаг манай ажахын харилсаан болбол hаяхан баталагдаhан советско-иранска худалдаанай договороор регулировалагдаа.

Миний дурсаhан урда зүгэй хүршэ гүрэнүүдтэй, Румынииhаа бэшэнтэйнь, добтололсохогүйн пакт баталанхай байнабди. Энэ хадаа Бессараби тухай асуудалай шиидхэгдээгүй арсалдаатай бай...

(Үргэлжэлэлэнь 3-дахи нюурта).

СССР-эй Верховно Совэдэй нэгэдэхи зарлалгын VI Сесси

[П]АВИТЕЛЬСТВЫН ГАДААДА ПОЛИТИКА ТУХАЙ

[СС]Р-эй Верховно Совэдэй, 1940 оной мартын 29-нэй үдэрэй заседани дээрэ

[Ар]адай Комиссарнарай Совэдэй түрүүлэгшэ [ба] гадаада хэрэгүүдэй Арадай Комиссар нүх. В. М. Молотовай доклад

([Т]үгэсхэл. Эхинь 1-2-дохи нюурта)

...раар тайлбарилагдана. Бессарабиие Румыниин эзэмдэһыень ...Союз хэзээдэшье зүб гэжэ мэдэрээгүй юм, тиигэбэшье ...иие военнэ ябуулгаар буулгаха тухай асуудалые хэзээдэшье ...й байна. Тиимэ ушарһаа, советско-румынска харилсаануудай ...р ямаршье үндэһэ бэримтэ үгы байна. Зүгөөр, удаахан ...рно соо Румынида манай бүрэн эрхэтэ түлөөлэгшэ үгы байна ...ой уялгань манай хэрэгүүдтэ найдалгатаар дүүргэгдэнэ. Гэ... хадаа һаяшаг болоһон спецефическэ ушарбайдалһаа тохёол ...йна. Хэрбээ энэ асуудал тухай хэлэхэ болоо һаа, 1938 ондо, ... Румынидахи Советскэ полпредэй уялгые дүүргэжэ байһан ... тушаа румынска засагуудаар үүсхэгдэһэн эхиндгүй аашы... ...лха ушартай болоно. Бутенко хадаа ямар-нэгэн нюуса ёһоор, ...һэ үгы болохоһоо гадна, мүн Румыниһаашье үгы боло... ...гаа. Энэ үгыболололгын бодото ушарань, Советскэ Прави... ...о тодоруулагдажа шадагдаагүй, гэхэтэй хамта, ниимэ гутам... ...р хэрэгтэ румынска засагуудай ямаршье хабаагүй бай... ...тохэһэнтэ гэһэншүүгээр хэлэгдэһэн байха юм. Энэ ни... ...мэ гүрэндэ, алибүхы болбосон орондо ниимэ зохидгүй ...гараха ёһогүйн тухайда хэлэлтэшьегүй байна. Нигээд бай... Румынида советскэ полпредые томилолгынь удаарһань ойл... Зүгөөр, ниимэ ябадалай тэсэшэгүй тухайда Румыни ойлгохо ... һанагдаха байна.

...нитой харилсадаг манай харилсаануудта мэдээжэ бэрхэ... ...тэй байбашье һаань, зарим хэды асуудалнуудые шиид... Үнгэрэгшэ оной декабриин 31-дэ, мүнөө жэлдэ загаһа ба... ...асуудалаар советско-японско хэлсээн баталагдаа, мүн тэ... ...үни удаан саг соо түлэгдөөгүй байһан, КВЖД-эйн түлөө ...түлэхые Япониин зүбшөөрһэн ушар болбол энээн тухайда ...тиигэбэшье, Японитой харилсаануудна хангалтатай гэжэ ...шадагдахагүй байна. Советско-монгольско ба японо-манч... ...дэгтадуудай хоорондо удаан саг соо хэлсэлгэнүүдэй боло... һаань, үнгэрэгшэ жэлэй конфликтын болоһон районой ...ын хубида хилэ байгуулха тухай шухала асуудал ...үртэр шиидхэгдээгүй байһаар. КВЖД-эйн түлөө японёор ...һан һүүлшын мүнгэн взносые нормальна хэрэглэлгэдэ ...ёр таталгые японско засагууд үргэлжэлһөөр байна. Япо... ба Манчжуридахи советскэ органуудай сотрудниигуудта ...засагуудай хандалганууддань олонхи ушарта тон нормаль... байна. Советскэ Союз болбол ямаршье ушарта өөрынгөө ...е хабашье эбдүүлхэгүй байна гэжэ Японидо эсэстээ ойлго... ...й, (Үни удаан аплодисментнүүд). Ингэжэ лэ ойлгоо... ...етско-японско харилсаанууд хангалтатайгаар хүгжэжэ ша... ...на.

...ни тухай хэлэхэ зуураа, нэгэ тиимэ деловой бэшэ асууда... ...р үгэ хэлэхэм (зал соо хүхюун хүдэлөөн). Һаяхан, ...парламентын депутадуудай нэгэн, өөрынгөө правительст... ...эжэ асууба: „Жэшээнь, Приморьиие ба бусад территори... ...ь худалдан абалгаар, СССР ба Япони хоорондын конфлик... ...өөрэнь эсэслэхын тула болдожо үзэмөөр бэшэ гү" ...). Худалдагдахагүй Советскэ территориие худалдан аба... ...рхоо, энээниие асуугшэ японско депутат хадаа (Энеэ... ...өө хүхюун лэ хүн байгаа. (Энеэдэн, аплодисмент... ...бэшье, минии һанахада, тэрэ болбол өөрынгөө тэнэг асуу... ...р, өөрынгөө парламентын авторитедые үргэнэ бэшэ. ...). Хэрээ японско парламентда тиитэрээ наймаагаар ... болоо һаа, энэ парламентын депутадууд урда Сахалиниие ... үзэхэ үгы юумэ аа гү. (Энеэдэн, удаан аплодис... ...ү). СССР-тэ тэрэниимэнь худалдан абаха дуратан олдохо ... һэжэглэнэгүйб. (Энеэдэн, аплодисментнүүд).

...рикын Холбоото Штадуудтай харилсадаг манай харилса... ...аа харабал, һүүлэй үедэ һайжараашьегүй, хэрбээ СССР ...иидиин хоорондо мирэй баталагдаад байхадань ямаршье ...ээһэн, СССР-тэ эсэргүү „морально эмбарго" гэжэ нэр... ...ээнь тоолоогүй һаа, муудаашьегүй байна. США-һаа асардаг ...импорт хадаа үнгэрэгшэ жэлэйхитэй сасуулбал, ехэ ...бээ энээндэ американска засагуудай һаад хээгүй һаань, ...ээ үшөөбүри ехэдхэгдэжэ шадагдаха байгаа.

...үүлэй табан һарын торшо соо болоһон событинуудтай хол... ...уласхоорондын оршомбайдал бүхэли дээрэ ниимэ лэ байна. ...оной уласхоорондые оршомбайдал соо, гадаадын полити... ...ай гол шухала зорилговууд ямар юумэндэ байһыень, дээрэ ...һэн бүхыһөө харанабди.

...шохоноор хэлэбэл, гадаадын политикаар манай зорилго ...ородууд хоорондын мирые ба манай оронойаюулгүйе ...да байна. Энээнһээ хэгдэхэ выводэнь—нейтралитедэй по... ...ха ба Европын томоһууд державануудай хоорондохи ...ииэрэлсахагүй. Манай энэ позици хадаа бидэнээр бата... ...договорнууд дээрэ үндэһэлэгдэнэ ба Советскэ Союзай ин... ...үйсэд зохилдоно. Тиихэтэй хамта, тус позици хадаа ...дайнай үргэдэлгые ба һужэрэлгые немогодхохо нүлөө ...тиимэһээ, мирые хүсэдэг ба дайгаар ушарууладаһан ...ай ехэ хохидолдо зобожо байһан арадуудай интересэ байна. ...лэй үеын дүнгүүдые хамтадхаад байхадаа, бидэнэр бол... ...ай оронойаюулгүйе хангаха хэрэгтэ, энэ саг соо багаба... ...лтануудые туйлаһанаа харанабди. Эдэ амжалтанууд хадаа ...дые галзуурууна. Бидэнэр болбол өөһэдынгөө хэрэгтэ ...гөө хүсэндэ этигэлтэйгээр, манай гадаадын политикые ...ь бүхы бодотоорень, хэлбэрэшэгүйгөөр бэелүүлэн үргэлжэ... ...ди.

(Һүрьемэ, удаан аплодисментнүүд бүхы зал соо бо... Депутадууд бодно).

[СО]ЮЗАЙ СОВЕДЭЙ, 1940 ОНОЙ АПРЕЛИ 1 ҮДЭРЭЙ [З]АСЕДАНИ ТУХАЙ ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

[Апрел]ийн 1-дэ, үдэрэй 11 часта, [СССР-эй] Верховно Совэдэй заседа[ниин зал] соо, Кремльдэ, Союзай [Совэдэй] хоёрдохи заседани болобо. [Союз]ай Совэдэй түрүүлэгшын [орлогшо] депутат Т. Д. ЛЫСЕНКО [заседа]ниие хүтэлбэрилбэ.

[Союзай] Совет болбол хэлсэхэ [зүйлнүүдэй] гурбадахи пунктаар—1940 [оной] СССР-эй гүрэнэй бюджет [тухай] Союзай Совэдэй бюджетнэ [комиссиин] нэмэлтэ докладые депу[тат] НИКОЛАЕВАҺАА сонособо.

[Союзай] Совэдэй бюджетнэ ко[миссиин н]эмэлтэ докладай һүүлээр, [...] СССР-эй гүрэнэй [...] ба 1938 оной гүйсэлтэ тухай док[лад тушаа] прения оробо.

Депутадууд Т. И. КУЛИЕВ (Сабир-Абадска округ, Азербайджанска ССР) ба КОРНИЕЦ Л. Р. (Камень-Каширска округ, Волынска область), Узбекскэ ССР-эй Совнаркомой түрүүлэгшэ АБДУРАХМАНОВ А., РСФСР-эй Совнаркомой түрүүлэгшын орлогшо нүхэр ПЕШКОВА А., СССР-эй здравохранениин Арадай Комиссар нүх. МИТЕРЕЕВ Г. А., депутадууд ФЕДИРОВА Т. В. (Москва городой Советскэ округ) ба ПИРУЗЯН А. С. (Армянска ССР-эй Кирова-Баканский округ) прениидэ үгэ хэлэбэд.

Энээгээр Союзай Совэдэй хоёрдохи заседани дүүрэбэ.

КАРЕЛЬСКЭ АВТОНОМНО СОВЕТСКЭ СОЦИАЛИСТИЧЕСКЭ РЕСПУБЛИКЫЕ КАРЕЛО-ФИНСКЭ СОЮЗНА СОВЕТСКЭ СОЦИАЛИСТИЧЕСКЭ РЕСПУБЛИКА БОЛГОХО ТУХАЙ

(Депутат А. А. Ждановай доклад)

Нүхэд, Верховно Совэдэй депутадууд!

СССР ба Финляндска Республикын хоорондо баталагдаһан мирнэ договорой ёһоор, Финляндиһаа шэнэ территоринууд, тэдэнэй тоодо бүхы Карельскэ перешеек Выборг (Випури) городтоёо ба Выборгскэ залив хэдэн арални уудтаяа, Ладожско нуурай баруун ба хойто эрьенүүд Кексгольм, Сортавала, Суоярви городуудтаяа, Меркярвиһаа зүүгээрхи территори Куолаярви городтоёо, Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союзда оробо. Эдэ территоринууд ба илангаяа Карельскэ перешеек болбол, һүүлэй үе болотор, Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союзда ба түрүүшын ээлжээндэ, Ленинградта военнэ добтолго хэхын тулада, эгээ түрүү военнэ техникээр түхеэрэгдэһэн плацдарм байһаниинь элитэ. Мүнөө, Финляндидахи дайнда финскэ армиие, тэрээнтэй хамта, Советскэ Союзда харша хэдэн империалистическэ оронуудай нэгэдэмэл хүсэнүүдые бутасохигшо манай Улаан Армиин героическэ илалтанууудай результадта, манай баруун-хойто хилэ дээрэ дайнай аюултэ источник усадхагдаад байхадань, эдэ территори нууд хадаа энээнэй урда байһанһаа, тон ондоо шэглүүлэлгээр хэрэглэгдэхэ байна. Дайнай гуламтанууд байһанаа, мүнөө тэдэнэр болбол, түбхын түрүүндэ, Ленинградай, мүн Мурманскын ба Мурманска түмэр замай аюулгүйн ба мирэй түшэг тулгуури болоо.

Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союзда шэнэ территоринуудай оролго болбол тэдэниие гүрэнэй бүри таарамжатай байгуулалтатай байлгаха тухайда ба тэдэнэй ажахын ба культурна хүгжэлтын замууд тухай асуудалые табина.

Эдэ территоринууд болбол, багахан газарһаа бэшэниинь, Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикада ниилэнэ, естественнэ ба историческа условинуудайгаа характераар ба мүн өөрынгөө арадай ажахын ажал'ябуулгын шэглэлээршье тэрээндэ дүтэ адали байна.

Тиимэдэ, Финляндиһаа СССР-тэ ороһон шэнэ территоринуудай гүрэнэй байгуулалта тухай асуудалые зүбшэн хэлсэхэ зуураа, Арадай Комиссарнарай Совет болбол, Финляндиһаа Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союзда ороһон территоринуудые (Ленинградта тон дүтын жаахан полосаһаа бэшыень), тэдэнэй тоодо Выборг, Антре, Кексгольм, Сортавала, Суоярви, Куолаярви городуудые Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикын составта оруулха тухайда Карельскэ республикын ажалшадай законно ба зүб хүсэлэнгые бүрин хараада абаһан байна. ССР Союзай Совнарком болбол тусхайта дурадхалнуудые Верховно Совэдэй үзэмжэдэ табина. Хэрбээ Верховно Совэдээр энэ дурадхалай абтаад байгаа һаань, мүн лэ Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикын ажалшадай дура хүсэл дээрэ үндэлһэн ондоо дурадхал—Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикые Карело-Финскэ Союзна Советскэ Социалистическэ Республика болгохо тухай дурадхал энээнһээ гарана. (Аплодисментнүүд).

Нүхэд депутадууд! Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республика болбол өөрынгөө тогтоһон сагһаа хойшо 20-дохи жэлдээ оробо. 1920 ондо карельскэ арад болбол өөрынгөө национальна автономидо эхи һуури табиһан байна. 1921 ба 1922 онуудта сагаанфиннүүдтэй байлдаанда, карельскэ арад болбол советскэ засагай туг доро бэеэ даанхай гүрэн болон хүгжэхэ өөрынгөө эрхые, ород арадай туһаламжаар хамгаалһан байна.

Карельскэ АССР болбол тогтоһон сагһаа хойшохи жэлнүүдэй торшо соо, бадаран һалбаржа байгаа советскэ орон болоо. Большевистскэ партиин хүтэлбэреэр ба бүхы дэлхэйн ажалшадай ба арадуудай вождь нүхэр Сталинай хүтэлбэреэр, ленинско-сталинскэ национальна политикые хэлбэрилтэгүй батаар бэелүүлһэнэй үндэһэ һуури дээрэ, карельскэ арад болбол, ород арадай ахадүүгэй туһаламжаар, социалистическэ байгуулалтын ба өөрынгөө национальна культурые байгуулгын бүхы һалбаринуудта ехэнүүд амжалтануудые туйлаа. (Аплодисментнүүд). Урдын царскэ Россиин гэвгэнгэ хизаар, царскэ империализмын колони байһанаа, Карели болбол түргөөр хүгжэжэ байгаа промышленностьтай ба ойнодоной ажахытай орон болоо, хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ, арад массын энхэ амгалан байдалай ба культурын ургалтада ехэ алхам хабэ.

Советскэ автономи болбол, нүхэр Сталинай тодорхойлһон ёһоор хадаа, хүржэ тогтоошонги гү хатадээ хубилшагүйгөөр үгтэшэнги бэшэ, харин энэ хадаа өөрынгөө хүгжэлтын тон олон янзын формонуудтай ба шатануудтай байдаг байна.

Карелиин составта шэнэ территоринуудые оруулга хадаа тэрээнэй удельнэ хэмжээе ба удхашанарые шэнэ хэмжээдэ үргэнэ, Карелиин национальна арадай-ажахын ба культурна хүгжэлтын хэрэгтэ ехэнүүд шэнэ зорилговуудые табина. Карелиин ажалшад, мүн ССР Союзай Совнарком болбол, эдэ шэнэ зорилгонууд хадаа Карелиин национально-гүрэнэй ажабайдалай шэнэ формонуудта—Карело-Финскэ Союзна Республикада амжалтатайгаар шиидхэгдэхэ байна гэжэ тоолоно.

Советскэ засаг болбол СССР-тэ ороһон районуудые үндэһэн карельскэ районуудтай холбохо хэмжээнүүдые абаа. Петрозаводск—Суоярви түмэр зам баригдаад байна. Энэ хадаа Карелиин столица—Петрозаводск городые ба Мурманска түмэр замые Сортавала—Выборг түмэр замай магистральтай холбоно. Саашань, Кандалакшаһаа Куолаярви хүртэр түмэр замай лини баригдажа эхилһэн ба һаяар дүүрэхэ байна, энэ хадаа үндэһэн Карелиие, Куолаярвиин районһоо СССР-тэ ороһон территоритой холбоно.

Карелиин составта оруулагдаһан территори дээрэхи промышленна предприятинууд болбол, ниитэсоюзна удхашанартай үсөөн тоото предприятинуудһаа бэшэниинь Карело-Финскэ ССР-эй мэдэлдэ оруулагдаха байна.

Карельскэ республикые союзна республика болгохотой дашарамдуулан, тэрээнэй нэрые хубилгаха шухала байһан тухайда хэдэн үгэ хэлэхэм. Карелидэ ороһон районууд болбол карельскэһээ гадна, мүн тон финскэ районууд болоно. Финскэ ба карельскэ арадууд болбол хоорондоо маха шуһатай ба расово-национальна барисаагаар холбогдонхой. Карельскэ республикые Карело-Финскэ Союзна Республика болголго хадаа эдэ хоёр түрэл арадуудай саашанхи ажахын ба культурын хүгжэлтэдэ ба тэдэнэй ахадүүгэй ханибарисаагай бүхэжэлгэдэ туһалха байна. Энэ хадаа олон жэлнүүдэй торшо соо, финскэ ба карельскэ арадуудай хоорондо дайсадаар культивировалагдаһан харша яоадаада ба хоёр арадуудай хоорондохи хиимаралдаанда эсэс табиха байна.

Дээрэ найруулагдаһанһаа хараа абажа, Арадай Комиссарнарай Совет болбол Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикые Карело-Финскэ Союзна Советскэ Социалистическэ Республика болгохо тухай законой доорозаагдаһан проектые Верховно Совэдэй үзэмжэдэ табихые намда даалгаһан байна.

Законой проектые уншахам:

„Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикые Карело-Финскэ Союзна Советскэ Социалистическэ Республика болгохо тухай.

Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикын ажалшадай дура хүсэлэниие угтажа ба национальностьнуудай сүлөөтэ хүгжэлтын принципые хүтэлбэри болгон, Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союзай Верховно Совет **тогтооно:**

1. 1940 оной мартын 12-то баталагдаһан, СССР-эй ба Финляндиин хоорондын мирнэ договорой үндэһөөр, Финляндиһаа СССР-тэ ороһон территориие, тэрэнэй тоодо: Выборг, Кексгольм, Сортавала, Суоярви, Куолаярви городуудые Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикын составта үгэхэ, гэхэтэй хамта, Ленинградта дүтэ шадар байһан багахан полоса газар тэрэнэй составтань орохогүй байна.

2. Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикые Карело-Финскэ Союзна Советскэ Социалистическэ Республика болгохо.

3. Тус законой нэгэдэхи пунктын ёһоор, Карелиин составта оруулагдаһан территори дээрэхи промышленна предприятинуудые, Карело-Финскэ Советскэ Социалистическэ Республикын мэдэлдэ үгэхэтэй хамта, ниитэсоюзна удхашанартай үсөөн тоото предприятинууд тэрээндэ орохогүй байна.

4. РСФСР ба Карело-Финскэ ССР-эй хоорондохи тодо хилэ байгуулгын проектые СССР-эй Верховно Совэдэй харалгада табихыень Российскэ Советскэ Федеративна Социалистическэ Республикын Верховно Совет ба Карело-Финскэ Советскэ Социалистическэ Республикын Верховно Совэдые гуйха.

5. СССР-эй Конституциин (үндэһэн законой) 34 ба 35-дахи статьянуудтай зохилдуулан, Карело-Финскэ Советскэ Социалистическэ Республикаһаа СССР-эй Верховно Совэдтэ депутадуудай һунгалтануудые үнгэргэхэ.

6. Һунгалтануудай үдэрые томилхыень СССР-эй Верховно Совэдэй Президиумдэ даалгаха.

7. Тус законтой зохилдуулан, СССР-эй Конституциин (үндэһэн законой) 13-дахи статьяда нэмэлтэ оруулжа, тэрэниие доро дурсагдаһан ёһоор найруулха:

«Статья 13. Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союз болбол тэгшэ эрхэтэ, Советскэ Социалистическэ Республиканууудай һайн дуранай нэгэдэлэй үндэһэ һуури дээрэ тогтоһон союзна гүрэн мүн, гэбэл:

Российскэ Советскэ Федеративна Социалистическэ Республика,

Украинска Советскэ Социалистическэ Республика,

Белорусска Советскэ Социалистическэ Республика,

Азербайджанска Советскэ Социалистическэ Республика,

Грузинска Советскэ Социалистическэ Республика,

Армянска Советскэ Социалистическэ Республика,

Туркменскэ Советскэ Социалистическэ Республика,

Узбекскэ Советскэ Социалистическэ Республика,

Таджикска Советскэ Социалистическэ Республика,

Казахска Советскэ Социалистическэ Республика,

Киргизскэ Советскэ Социалистическэ Республика,

Карело-Финскэ Советскэ Социалистическэ Республика".

Нүхэд депутадууд! Арадай Комиссарнарай Совет болбол энэ закон хадаа хоёр палатаар нэгэдүүгээр һайшаагдаха байна гэжэ найдана. (үни удаан аплодисментнүүд).

Нүхэд депутадууд! Карельскэ Автономно Советскэ Социалистическэ Республикые Союзна Советскэ Социалистическэ Республика болголго болбол национальностьнуудай тэгшэ эрхые, бүхы арадуудай мирнэ ажаһуулгые ба ахадүүгэй ханибарисаае хангагша ленинско-сталинскэ национальна политикын шэнэ, ехэ илалта мүн болоно.

Өөрынгөө национально-гүрэнэй ажабайдалгын шэнэ формонуудта карело-финскэ арад болбол өөртөө байгаа творческо шадабаринуудай бүхы баялигуудые үшөө бүри үргэдхэн дэлгэрүүлхэ, Сталинска Конституциин туг доро үшөө түргөөр, үшөө бүри ехэ амжалтануудтайгаар урагшаа ябаха байна. (Аплодисментнүүд).

Ахадүү союзна республиканууудай бүлэдэ шэнэ союзна республика бии болоо. Энэ хадаа манай олонациональна советскэ гүрэниие бүхэжүүлхэ хэрэгтэ шэнэ алхам болоно.

Империалистическэ дайнтай дашарамдан, эгээн саяда туйлдаа хүрэһэн, империалистическэ богоолшолгын, национальна ба колониальна дарлалтын эпоходо, бага гүрэнүүдэй эрхэ ба интересүүд хадаа империалистнуудай гарта бутархай монета болоод байһан үедэ, шэнэ союзна республика байгуулха хадаа сүлөөтэ национальна хүгжэлтын хүсэд арга боломжые бага арадуудта хангагша советскэ стройн үзэмжэ ашагтүһыень тусгаар тэмдэглэнэ.

Карело-Финскэ Союзна Республика болбол Советскэ Социалистическэ Республиканууудай Союзай аюулгүйн ба мирэй бата бэхи түшэг байхаһаа гадна, мүн түрүү союзна республиканууудай нэгэнь болохо гэһэн найдабари мэдүүлхые зүбшөөрыт. (үни удаан аплодисментнүүд).

СССР-эй Верховно Совэдэй VI Сессиин заседаниинууд тухай

Апрелиин 3-да, үдэрэй 11 часта, СССР-эй Верховно Совэдэй заседаниин зал соо, Кремльдэ, Союзай Совэдэй заседани болобо.

Хэлсэһэн зүйлэнь—1940 оной, СССР-эй гүрэнэй бюджет тухай доклад тушаа прениинүүд.

Апрелиин 3-да, үдэшын 6 часта, СССР-эй Верховно Совэдэй заседаниин зал соо, Кремльдэ, Национальностьнуудай Совэдэй заседани болобо.

Хэлсэхэ зүйлдэ—1940 оной, СССР-эй гүрэнэй бюджет тухай доклад тушаа прениинүүд.

ТУРШАЛГЫН ГАРАЛГА ЮУ ХАРУУЛААБ?

Мартын 29-нэй үдэр, Иволгын аймагай 13 колхозууд хабарай тарилгада бэлэдхэлээ шалгахын тула туршалгын гаралга үнгэргэһэн байна.

Туршалгын гаралга юу харуулааб? Эдэ 13 колхозуудһаа 9-ниинь тарилгадаа гарахаар бэлэн болоод байна гэжэ комиссар үзэгдэбэ.

Гурульбын, Саянтын ба Каленовска сельсоведүүдэй олонхи колхозууд хабарай тарилгада һайнаар бэлэдхэһэн байба. Ленинэй нэрэмжэтэ, „Свободный труд" ба Партиин XVIII съездын нэрэмжэтэ колхозуудта культурна полевой станууд бэлэдхэгдэнхэй.

„Красная Селенга" колхоз полевой вагонуудые түхеэрээ. Тэдээн соонь тракторна бригадануудта хүдэлмэрилэгшэдэй культурна ёһоор амархынь тулада, радио ба музыкальна хэрэгсэлнүүд бии болгогдобо.

Ямар дутуунууд элирүүлэгдээб?

Аймаг соохи колхозуудай олонхинь тарилга үнгэргэхэ хүдэлмэриин план үшөө зохёогоодуй. Үрһэнэй тарян илеэл дутуу.

Жэшээлхэдэ: Заводской сельсоведэй, МОПР-ын нэрэмжэтэ колхозой 50 центнер үрһэнь сортоой үрһөөр андалдагдаагүй байна. Хүдэлмэриин план зохёогдоогүй. „III пятилетка" колхоз мүн иимэ байдалтай.

Гурульбын сельсоведэй „Трактор" колхозой ярицын үрһэнэй 30% буртаг үбһэнэй холисотой байба. Зургаан плугань муугаар заһагдаһан байна гэжэ сэгнэгдэв.

Иволгын аймагай бусад 12 колхозууд болбол мартын 29-нэй үдэр туршалгын гаралга үнгэргэхэ байһан аад, энээниие хэжэ шадаагүй. Тэдэ колхозуудай моридынь Мухаршэбэрэй аймагһаа үрһэнэй таряа асархаа ошоһон байба.

Теэд, үглөөдэрынь шье, мартын 30-най үдэр, болоһон туршалгын гаралга хадаа, Иволгын колхозууд тарилгадаа хүсэд һайнаар бэлэдхэжэ үшөөл шадаагүй гэжэ харуулба.

„Коминтерн" колхозой мүнөө хабар таригдаха 459 центнер үрһэнэй 200 центнерэнь кондиционно бэшэ байна. Мүн 150 центнер шэниисын үрһэн дутаха юм. Тэрээнииe Мухар-Шэбэрэй аймагай, Хонхолоин „Политотдел" колхозһоо асарха наряд үгтэһэн байха. Теэд мүнөө тэндэһээ асараад байһан түрүүшын нэгэ хэды центнер шэниисэнь шанарай талаар тон муу. Үшөө овесой үрһэн 107 центнер дутуу. Тиимэ байхадань, дутаһан таряае хаанаһаа абаха тухай нарядшье үгы, колхозойнь хүтэлбэрилэгшэд амагалан һуужа байна.

Тус колхоз тарилгын участогуудые звенонуудта бэхижүүлжэ үгөөгүй ба үрһэнь культураар илгагдажа үшөө хубаагдаадүй. Тэдэнэй нэгэнь, Тугутовай звено хадаа ефремовскэ гэжэ нэртэй юм.

Нүхэр Лубсан Раднаевай звеноһоо 3 плугтэй ба 2 борнойшод туршалгын гаралга дээрэ байбагүй. Полевой станай түхеэрэлгэ хүсэд хэгдээгүй. Запас аянзаһанууд нэгэншье үгы. Хомут тоногынь дутуу байгаа. Тиихэдэ, олонхи хомут тоногынь моридтоо таараагүй байгаа. Хажуугай сумканууд бүри үгы байба.

Хаана ямар участок дээрэхи параа тарилгын урда тээ хахалха, борнойлхо ба хаанахи ямар участок дээрэхи парые культивацилха байһаниие илгажа олоогүй байна.

Мүнөөдэрэй зорилго болбол эдэ дутуу дундые түргэн заһажа, колхозые 11-дэхи хабарай тарилгада зэбсэг түгэс бэлэдхэлтэйгээр саг соонь гаралгые хангалгада байна.

Васильев

Трифон Буяновай опытно участок

Кабанск. (Манай спецкорһоо). Тус аймагай колхозууд болбол хабарай тарилгада муубэшэ бэлэдхэлтэй. Хамта 180 саг ургалжын звенонууд эмхидхэгдээ. 62 ефремовско, 72 овощеводческо ба 18 герасимовска звенонууд бии юм. Аймаг дотороо 25 агротехническэ кружогууд бии болгогдоһон ба тэрээнэнь хамта 506 хүн һуралсана.

Хандалинска сельсоведэй, Пушкинай нэрэмжэтэ колхозой саг ургалжын звено (звеноводонь нүхэр Трифон Семенович Буянов) хадаа тарилгада тон һайн бэлэдхэлтэй. Энэ звенодо 10 хүн ажалладаг. 510 тэргэ шэбхэ, 44 центнер үнэһэ, 1 тонна калийна дабаһа, 6 тонна сульфафосфат г. м. удобренинүүдые тэрэанэйгаа поле дээрэ гаргажа агротехническэ заабариин ёһоор тараабэ.

Тиихэдэ, 4 гектар опытно участок дээрэһээ рекордно ургаса абахын тулада, 600 тэргэ шэбхэ тараһан байна. Тэрэ участок дээрээ саһанай үһые тогтоохын тулада һубаг татаһан ба бусад агрохэмжээнүүдые хэһэн байха юм.

Гадна, опытно участок дээрэ тариха 6 центнер тон һайн шанартай шэниисэ гараараа түүжэ сэбэрлэбэ.

Мүнөө, эдэ звеногойхид болбол агрохэмжээнбуулгануудые илаһай ёһоор тон нарьяар ябуулжа, Сталинска үндэр ургаса абахын түлөө тэмэсэхэ байна.

Цыренов.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Селенгын аймагай, Сталинай нэрэмжэтэ колхозой ахалагша һаалиша, „Ажалай отличнин түлөө" медаляар шагнагдаһан нүх. Данзанова. (Михайловай фото).

Тарилгые большевистскээр үнгэргэхын түлөө

Заиграево (Телефоноор абтаба). СССР-эй Верховно Соведэй VI Сессиин нээгдэлгэдэ зорюулан, Заиграйн аймагай колхозуудта ябуулагдаһан туршалгын гаралга болбол хабарай тарилгада юрэнхыдөө бэлэн байһыень харуулба. Хүдөөажахын машина зэбсэгүүд бүрин заһагданхай, тарилгын хүдэлмэринүүдэй план табигданхай, полевой станууд бэлэн болгогдонхой. Зүгөөр, зарим колхозуудта тарилгын үрһэнэй дутуу байһан фактнууд элирүүлэгдэбэ. Тэрэ үрһые Тарбагатайн-Бичурын, Кабанскын районуудһаа зөөжэ асархын тулада 250 подвод эмхидхэгдэбэ. Үрһэ хаялгын планиие һаяр сүм дүүргэхээр хараалагдана.

Дээдэ-Илькиин сомоной, Кировай нэрэмжэтэ (түрүүлэгшэнь Иванов), Унэгэтэйн сомоной, XVIII партсъездын нэрэмжэтэ (түрүүлэгшэнь Соболев), Илькиин сомоной, Ворошиловай нэрэмжэтэ (түрүүлэгшэнь Раднаев) колхозууд болбол аймагай бусад колхозуудта жэшээ харуулан, тарилгада зэбсэг түгэс бэлэдхэлые хангаа.

Д. Доржеев.

Тарилгые 7-8 үдэртэ дүүргэхэбди

Н.-Селенгинск. (Телефоноор абтаба). Һаяхан, Селенгын МТС-эй тракторнстнуудай ба агрономуудай суглаан боложо, хабарай тарилгада бэлэдхэл тухай асуудалые зүбшэн хэлсэбэ.

Энэ үгэ хэлэгшэд (24 хүн) болбол МТС хадаа тарилгада юрэнхыдөө бэлэншье һаа, зарим нэгэн дутуунуудтай байһыень серьезноор тэмдэглэбэ. Эдэнэр хадаа 30 тракторна свечка, тракторнуудай зарим частьнуудые өөрын үдэрнүүдэй торшо соо оложо тракторта табюулхыень МТС-ын директоридэ шухала болгон зааһан байна.

Мүн, энэ суглаан хадаа үнгэрэгшэ жэлэй хүдэлмэриин опыдые хамтадхаһан ба энэ жэлэй сезон соо колесно трактор бүхэнөөр 600 гектар хахалхын, горючинагаа 20 проц. экономилхо ба хабарай тарилгые бүхыдэнь МТС доторой 7-8 үдэрэй торшо соо үнгэргэхын тула социалистическэ соревнованиин туг доро тэмэсэхэ зорилгые бүхы тракторнстнуудай, агрономуудай урда табиһан байна.

Раднаев

Сталинска ургасын түлөө

Заиграй. (Манай спецкорһоо). Заиграйн аймагай, Илькиин сомоной, Ворошиловай нэрэмжэтэ колхоз болбол 1940 ондо 536 гектар ороһото ба техническэ культурануудай тарилга хэхэ юм. Мүнөө, тус колхоз тарилгынгаа үрэһэ хаажа хүсэд сэбэрлээ, хүдөөажахын машина зэбсэгүүдые (9 плугууд, 10 борнойнууд, 1 морин сеялка) бэлэдхээ, тарилгада мүнөөшье гарахаар бэлэн. Ново-Брянскын МТС-һээ дүрбэн тракторнууд эндэ үгтэнхэй. 21 колхозникүүдэнь ажахын-политическэ удхашанартай энэ кампаниин үедэ юу хэхэеэ һайн мэдэнэд. Тэрээнһээ гадна, тракторнуудай прицепщигүүдтэ 8 колхозникууд колхозой правленеэр баталагдаа.

Бүхы колхоз хадаа энэ жэлэй хабарай тарилгые хүдэлмэриин 12 үдэрэй торшо соо үнгэргэхэ, 8 миллиард пуд таряа үйлэдбэрилхэ тухайда агууехэ Сталинай заабариие бэелүүлхэ хэрэгтэ хүсөө бүрин элсүүлэнхэй.

Ц. Д. Бизьяев.

VУЛТЭРТЭ МАЛАЙ РАССАДНИК

Селенгын аймаг болбол Сталинска хоёрдугаар ба гурбадугаар табанжэлнүүдэй торшо соо, Бурят-Монголой АССР дотор үүлтэртэ малай ехэшэг рассадник болоо. Аймаг доторхи эбэртэ томо малайнь 22,7% ба хонидойнь—48,2% метизацилагдаа. Республикын томо үүлтэртэ малай гурбанай нэгэ шахуу хубинь тус аймагта байна. Социалистическэ малажалай ашаг үгэлгые дээшэлүүлхын ба үүлтэрые һайжаруулхын түлөө тэмэсэлдэ эрхим жэшээнүүдые түйлаһан олоото хүнүүд олоороо ургаа.

Советскэ правительство болбол племфермэнүүдтэ хүдэлмэрилэгшэ малшадай амжалтануудые үндэртэ сэгнэбэ. Хүдөө ажахые, илангаяа малажалые хүгжөөлгэдэ эрхим һайн амжалтануудые түйлаһанайгаа түлөө аймагайнь 4 колхозникууд хадаа ССР Союзай орденууд ба медальнуудаар шагнагдаа. Тэдэнэй тоодо, Ленинэй орденоор шагнагдагшад: В. А. Герасимов — луговодууд-герасимовцуудай гайхамшаг хүдэлөөнэй инициатор; Цырен-Долма Шагдурова — „Большевик" колхозой эрхим һаалиша, фуражна үнеэн бүриһөө жэлдээ 2006 литр һү һаагаа. Үүлтэртэ малай хэрэгэй мастернууд, „Ажалай отличнин түлөө" медаляар шагнагдагшад—һаалиша Д. Д. Эрдынеева, племфермые даагша Д. Ц. Данзарова; Главныставкомоор «Алтан бага медаляар» шагнагдагшад, республикын түрүү колхозуудай нэгэн Тельманай нэрэмжэтэ колхозой тугалша Цивэн Будаева, тус колхозой түрүүлэгшэ Дагба Очиров, «Алтан ехэ медаляар» шагнагдаһан, колхозойнь парторг Тогочи Данзанов болбол өөһэдынгөө эрхим ажалаар суурхуулна.

Урдань бурядууд болбол нүүдэл ба хахад нүүдэл ажабайдалтай байгаа. Тэрэ үедэ ниитагай үнеэд оройдоо 200 литр хүрэхэгүй һү үгэдэг һэн. Урданай саг үнгэржэ ула болоо. Колхозно байгуулалтын хүсэд илалта хадаа социалистическэ малажалые улам бүри хүгжөөхэ хэрэгтэ бүхы аргабайдалнуудые бидэмэ олгоо. Һаяхан, Селенгын госплемрассаднигай эрхимэй эрхимүүд—13 хүдэлмэрилэгшэд (түрүү һаалишад, тугалшад, племфермые даагшад) 1940 оной выставкын хабаадаг-шадта кандидадаар баталаг[...] Тэдэнэй тоодо: 2000-һаа [...] литр һү һаадаг һаалишад [...] Долгор Жалсанова, Ханда Д[...]лова, Цыренпу Очирова ба [...] бии.

Селенгын госплемрассадниг болбол 1935 ондо байгуулагдашье һаа, бүхы орон доторой [...] тэртэ малай зүүн зүгэйхи [...] гуламта боложо шадаа. Үнгэрһэн табанжэлэй торшо соо, тус [...] рассаднигаар хангагдадаг ко[...]но племфермэнүүдэй малай [...] таба дахин ургаа. Тэрээнһ[...]нэ, бусад районуудта ба об[...]нуудта симменталына үү[...] олон тоото үнеэд ба бу[...] абаашагдаа. Хэрбээ, дунда [...]гээр, 1935 ондо нэгэ фу[...] үнеэнһээ 615 литр һү [...] байгаа һаа, 1939 ондо 1393 [...] һаадаг болоһон байна.

Селенгын аймагай госпле[...]саднигай симментальна үү[...] мал хадаа Смоленско обла[...] Сычевскэ племрассаднигһаа [...]рагдаһан байна. Табан жэл[...]шо соо Селенгын племра[...] хадаа, орон дотороо эгээ [...] (тогтоогдоһонһоо хойшо [...] болоо) Сычевскэ племрасса[...] зарим показательнуудаараа [...]гараа. 1939 оной январиин [...] Сычевскэ госплемрассадниг[...]гэ племфермэнь, дунда жэш[...] 43 толгой эбэртэ малтай [...]дань, Селенгын племра[...] 196 толгой малтай байга[...] гуулагдаһанһаа хойшо хо[...] болоод байхадаа (1937 он[...] рассадник хадаа 6 [...] тугалай амидын шэгнүүр[...] килограмм ба 1938 ондо [...]лограмм хүргэһэн бай[...] Харин, Сычевскэ госпле[...]нигта 6 һаратай тугалай[...] нүүр эдэ жэлнүүдтэ 137 [...]грамм байгаа.

Селенгын госплемрасс[...] фермэнүүд дээрэ 9 зоотех[...] искусственна урэжүүлэ[...] техникүүд, 7 МТФ-е даагш[...] һаалишад, 16 тугалшад х[...]рилнэ.

Урдань, нүүдэл ба ха[...]дал малажалтай байһан [...] мүнөө большевигүүдэй [...]гоор, колхозно байгуулалты[...]тын ашаар, түрүү социал[...]кэ малажал байгуулагда[...] бүри хүгжэжэ байна.

Баир Анги[...]

Баргажанда хүдөө ажахын түрүүшүүлэй совещани болобо

Мартын 21-23 үдэрнүүдтэ Баргажанай аймагай хүдөө ажахын түрүүшүүлэй совещани болоо. Тус совещани дээрэ аймагай 73 суута хүнүүд хабаадаба. Тэдэнэй тоодо: Хүдөөажахын Бүхэсоюзна выставкада хабаадагша, эрхим кузнец Б. С. Ринчино, Кировэй нэрэмжэтэ колхозой член, юһэн жэл соо һаалишаар ажаллажа байһан стахановка Дарима Батуева; ветфельдшер, ВСХВ-дэ хабаадагша Поронсев; Баргажанай МТС-эй тракторист-стахановец Бубеев ба бусад.

Совещани болбол Хүдөөажахын 1939 оной ба 1940 [...] кварталай дүнгүүд ба [...] зорилгонууд тухай доклад[...]бо. Докладчик нүхэр [...] (Аймсоведэй гүйсэдкомо[...]лэгшэ) болбол 1939 он [...] оной эхин квартадда [...] ажалай ба малажалай ам[...] тухай дэлгэрэнгыгээр хэл[...]хэ зуураа, Баргажанай [...]тунскэ МТС-үүдэй х[...] тухэйдэ хэлэжэ критик[...]

Аймаг соохи культур[...]лалта ба хүдөө нютаг[...] босон байдалтай болгохо[...] зүбшэн хэлсэв. Ба[...]

Большевик Сергей Лазо

Сергей Лазо—национальностяараа бессарабец—1894 ондо, Кишеневскэ губерниин, Пиатри селодо түрэһэн байгаа. Тэрэнэй революционно ажал ябуулгань империалистическэ дайнай үедэ эхилһэн байна.

...Шуһата империалистическэ дайнай гурбадахи жэл—1916 он ябажа байгаа һэн. Фронт дээрэхи диилдэлгэ, тылдэхи һандарал, алуулһан ба гэмтээгдэһэн мянгаад хүнүүд...

Москвада, Ярославска вокзал дээрэ, Сибирь ошохоор бэлэн болоһон түргэн поезд байгаа бэлэй. Гурбадахи звонок... Военно сагай прапорщигай формотой, үндэр бэетэй сарюун хүбүүн, нэгэ хүгшэн эхэнэрые тэбэрэн озобо.

—Эжымни, һанаагаа бү зобо, би бэшэг бэшэжэ байхаб.

Поезд хүдэлбэ. Тэрэ хүбүүн вагоной гэшхүүртэ һүрөө гаража, гэдэргээ хараад, эжы тээшээ гараа үргэжэ амаршалһаар ябашоо һэн.

Тэрэ болбол Сергей Лазо байгаа. Һаяхан военно училищые дүүргээд ябаа һэн. Тэрээниие фронт эльгээгээгүй.

„Патриотическа зориглуулагдаагүй офицер—демократые" армида эльгээхэнь аюултай гэжэ училищын начальство тэрээниие характеризовалһан байгаа. Хорин хоёр наһатай прапорщик Сергей Лазо болбол Красноярскдахи 15-дугаар стрелково полкдо эльгээгдэһэн юм.

Красноярскда Сергей Лазо хадаа политическэ сүлэгдэгшэдтэй барисаа байгуулһан ба революционно хүдэлмэриие эхилһэн байна. Империалистическэ дайниие гражданска дайн болгохо тухай да большевистскэ лозунг болбол Лазогой хүдэлмэридэ хүтэлбэринь болоһон байгаа. Революционно хүдэлмэри хадаа энергиин барагдашагүй источнигые тэрээндэ түрүүлһэн байна. Тэрэ үдэрнүүдтэ Лазо болбол өөрынгөө дневник соо иигэжэ бэшээ һэн:

„Хүдэлмэри ба хүдэлмэри... Зориһон хэрэгтэе өөрынгөө бүхы хүсэнүүдые гаргахаһаа гадна, мүн тэрэнэй түлөө бүхы ажабайдалаа үгэхэһөө айдахагүй байна".

1917 он гараба. Красноярскын солдатска ба хүдэлмэришэдэй массануудай асашэ сусаршагүй пропагандист ба агитатор—Сергей Лазогой вэрэнь Сибириин ба Дальна Востогой ажалшадта элинэлээтэй болоо.

1917 оной мартын 5-да, хүдэлмэришэдэй ба солдатска депутадуудай Красноярска Соведэй нэгэдэхи заседани нээгдэ һэн, тэрээндэ большевигүүд хүтэлбэрилхы үүргэ дүүргэһэн байгаа. Красноярскдахи меньшевигүүд ба эсернүүдэй контрреволюционно организацинууд хадаа Соведэй хүдэлмэриинь таһалдуулхые һэдэдэг байгаа.

Энэ үдэшэлэе Сергей Лазо, өөрынгөө полкын 4-дэхи ротые хүсэд боевой турнида, Соведэй Байшан тээшэ асархадаа баяртай хүхюунээр ябаа һэн. Рота болбол Соведэй мэдээндэ өөрыгөө үгэнэ гэжэ солдадуудай зүгһөө мэдүүлбэ. Красноярска Совет хадаа Сергей Лазое солдатска секциин хүтэлбэридэ табиһан байгаа.

Уданшьегүй, большевистскэ Красноярскда эсэргүү карательна отряд—хоёр рота походууд ба артиллериин взвод Иркутскһаа эльгээгдээ бэлэй. Лазогой хүтэлбэреэр, солдадууд болбол вокзал дээрэ карательна отрядые угтаһан юм. Эндэ Сергей Лазо болбол гайхамшаг оратор ба агитатор байһанаа харуулаа. Тэрэ болбол Соведүүд тухайда, большевигүүд тухайда, Иркутска солдадуудта хэлэжэ үгэһэн байна, тиихэдэнь тэрэ отряд хадаа большевигүүдтэ эсэргүү выступалхаһаа арсаһан байна.

1917 оной октябрьска үдэрнүүдтэ, Лазо хадаа Красноярск городой правительственна учреждениинүүдые эзэлэн абалгые хүтэлбэрилээ һэн.

1917 оной декабрьда Иркутскын контрреволюционно хүсэнүүд хадаа мятеж үүсхэһэн байна. Мятежнигүүдтэ эсэргүү тэмэсэхын тула, Красноярска хүдэлмэришэд ба солдадуудай отрядые хүтэлбэрилэн Лазо Иркутскда ерэһэн юм. Военно-революционно комитет болбол юнкернүүдэй контрреволюционно выступлениие усадхал даралые Лазодо даалгаһан байна. Лазо хадаа военно организатор, командир ба политхүдэлмэрилэгшэ байһан, өөрынгөө гайхамшаг шадабариие ургэнеер дэлгэрүүлһэн байна. Отрядуудые эмхидхэжэ, тэрэ болбол военно хэрэгые мэдэхэ солдадуудфронтовигүүдтэй, хүдэлмэришэд ба шахтернуудые нэгэдүүлһэн байгаа.

Сибирьтэ Советскэ засаг тогтоогдоо. Зүгөөр, дайсад зэбсэгээ орхеогүй һэн. 1818 оной эхиндэ, Владивостогто японско ба английска крейсернүүд ерэһэн байгаа. Уданшьегүй японнууд ба англичанууд эндэ өөһэдынгөө десантнуудые буулгэба. Атаман Семенов хадаа японско империалистнуудай зөөреэр сэгаан гвардейскэ сэрэгые эмхидхэһэн ба Манчжуриһаа Оловянна станци хүртэр Забайкалиие эзэлһэн байна.

1918 оной февральда, Иркутска Соведүүдэй Бүхэсибирскэ II съезд болоо һэн. Съездын адресаар аюулта телеграммануyд ерэбэ. Контрреволюцидэ эсэргүү тэмэсэлые дары эмхидхэхэ хэрэгтэй байгаа. Сергей Лазо—тиихэдэ оройдоо 24-тэй байгаа—Забайкальска фронтые командалагшаар томилогдобо. Тэрэ үедэ, Лазо болбол большевигүүдэй партида ороһон байна.

1918 оной зун, Лазо болбол есаул Семеновай бандада эсэргүү амжалтата тэмэсэлые ябуулаа, Семеновай һайнаар зэбсэглэгдэһэн офицерскэ частьнууд хадаа, улаан отрядаар түрмгдэн, сухарһан байна.

Оловянна станциин дэргэдэ, Семенов хадаа Онон мүрэнэй эрье дээрэ зохид позици эзэлээ һэн. Мүрэн дээгүүр табигдаһан хүүргэ һандаргагдаба. Лазо болбол семеновцуудай флангда ба тылдэ сохихто хэхын тула Аргунска кавалерийскэ полкые эльгээһэн байна. Улаан частьнууд Оловянна станциие, Борзя, Шарасун ба Даури поселогуудые эзэлээ. Семеновцууд болбол Манчжури тээшэ түрнгдэһэн байгаа. Тэдэнэр, һүүлшынгээ станци—Маппевскэдэ бэрхэлба. Лазо хадаа энэ станци абахые шиидхэбэ. Тэрэ болбол семеновцуудые тоһрожо абалгын ба тэдээндэ тылһаань сохихто хэлгын план зохеобо. Энэ план бэелүүлэгдээ һэн. Августда, Семеновай „сэрэгүүд" бута сохигдоһон байгаа. Тэрэнэй үлэгдэлэнь, Японско империалистнуудай далдалгаар Манчжурида тэргэлжэ ороһон байна.

Ленин ба Сталин болбол Сибирьтэ ба Дальна Востогто гражданска дайнай ябасые нарьяар хаража байгаа. Апрельдэ, тэдэнэр болбол Владивостокско Соведтэ телеграмма эльгээжэ, тэрээн соогоо саашанхи тэмэсэлэй шухала заабарнуудые үгэһэн байна.

1918 оной эхиндэ Сибирь ба Дальна Востогто, интервентнүүд болбол зуумянганай арми асараа һэн. Забайкальда чехүүд дүтэлжэ ябаа. Забайкали хадаа Советскэ Россиитой ямаршье холбоогүй болоһон юм. Советскэ Забайкали ба Амурска областиин территориин зарим хуби хадаа дайсадай хүреэлгэдэ байгаа. Манчжурида Семеновско бандануyд дахин хүдэлжэ эхилээ.

Лазо болбол Прибайкальска фронтдо дары эльгээгдэбэ. Сагаангвардейнүүд хадаа Лазое тон шангаар мүрдэһэн байна.

Зүгөөр, Лазо баригдашагүй байгаа. Хүдэлмэришэд, түмэржэлэйхид ба таряашад хадаа Лазое нюудаг һэн. Тэдэнэр болбол Амурска областьһаа Владивосток ошоходонь Лазодо туһалһан байна. Эндэ, Лазо болбол бусад нүхэдтэйгөө хамта, сагаангвардейцүүдээр һандаргагдаһан легальнабэшэ партийна организациин хүдэлмэриие һэргээһэн юм.

1919 оной хабар, Сибирьтэ ба Дальна Востогто партизанскэ үргэн хүдэлөөн дэлгэрбэ. Владивостогто зардагдаһан Да[...]тогой ба Сибириин парт[...] ференци хадаа партизан[...]лөөниие хүтэлбэрилхэ [...] шиидхэбэри абаһан юм [...]зо болбол Приморьин па[...] хүсэнүүдые командалагш[...]

1920 оной январиин [...] Владивостогто, сагаан [...]нуудай засагань унаг[...] үдэрнүүдтэ мүн Бла[...] Хабаровск ба Никольск[...]скда сагаангвардейскэ [...]гаагдаа һэн.

Сергей Лазо болбол [...]жэ большевигүүд—ком[...]та хабаадана. Энэ үедэ, [...]бол Военно Соведэй хү[...]шэ ба РКП(б)-эйн ЦК[...] бюрогой члеэнээр хүдэлм[...]

Апрелиин 4-нэй һү[...]цууд болбол Мүрдэлгын [...] байшан соо, Сергей [...] Военна Соведэй хоёр [...] Алексей Луцкий ба Вс[...] бирпөвые бариһан байг[...]

Японско империали[...]бол Дальна Востогой [...]уудай ба ажалшадай [...] тэлбэрилэгшэ Лазо б[...] нүхэд Луцкий ба С[...] тон ехээр дорома[...] Зэрлиг дайсад болбол [...]дыгаар паровозой га[...]һан ба тэрэнэй нүхэд[...] соо хээд буудаһанай[...]баһа лэ гал соо хаяһа[...]

Сибириин, Дальна [...] ажалшад, бүхы Со[...] болбол Сергей Лазое [...] мүнхэдөө һанаха бай[...]

ОЛЬГА [...]

Харюусалгата [...]
Р. [...]

Адрес редакции: г. Улан-Удэ Центральная, 19. Телефоны: отв. редактора — 8-44; отв. секретаря — 8-28; зав. отд. партийной жизни — 7-55 (2 зв.); зав. сельхоз отд. — 7-55; зав. отд. кадров — [...]

Типография НКМП
Уполномоченный Бурглавлита [...]